

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Karolina Vorzová

**Stranický euroskepticismus ve Spolkové
republice Německo v rozmezí let 1993 až
2002**

Bakalářská práce

Praha 2010

Autor práce: **Karolina Vorzová**

Vedoucí práce: **Judr. Vladimír Handl, CSc.**

Oponent práce: **Judr. PhDr. Petr Mlsna, Ph. D.**

Datum obhajoby: 2010

Hodnocení:

Bibliografický záznam

VORZOVÁ, Karolina. *Stranický euroskepticismus ve Spolkové republice Německo v rozmezí let 1993 až 2002*. Praha: Karlova universita, Fakulta sociálních věd, Ústav mezinárodních studií, 2010, (počet stran)s. Vedoucí bakalářské práce JUDr. Vladimír Handl, CSc.

Anotace

Bakalářská práce „Stranický euroskepticismus ve Spolkové republice Německo v rozmezí let 1993 až 2002 se zabývá problematikou euroskepticismu mezi jednotlivými politickými stranami ve vymezeném období. Zároveň se snaží posoudit relevanci modelu euroskepticismu od Alekse Szczerbiaka a Paula Taggarta pro jeho adaptaci na německou politickou scénu.

Práce je rozdělena na dvě části. První část rozebírá společenské a zahraničněpolitické faktory, které měly rozhodující vliv na povahu německého stranického euroskepticismu. Je zde zmíněna také otázka veřejného mínění a jeho postoje vůči evropské integraci. Druhá část se již zaměřuje na samotnou analýzu dokumentů jednotlivých politických stran a na jejich základě je poté v závěru práce zodpovězena hlavní výzkumná otázka.

Annotation

The bachelor thesis „*Party-based Euroscepticism in Germany between 1993 and 2002*“ concentrates on the question of euroscepticism among political parties within a concurrent time period. It also aims to review the relevance of 'Szczerbiak and Taggart's model of euroscepticism' under a German circumstances simultaneously.

The thesis is divided into two parts. The first part examines the social and foreign political factors that indirectly influence and shape the character of German party-based euroscepticism. The attitudes of public opinion toward the European

integration process are also mentioned in this section. The second part focuses on the main analysis of the relevant party programmes and thus an attempt to answer the principal question.

Klíčová slova

Euroskepticismus, politické strany, veřejné mínění, elity, Evropská unie

Keywords

Eurosepticism, political parties, public opinion, elites, European Union

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20.5. 2010

Karolina Vorzová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala JUDr. Vladimíru Handlovi, CSc. za jeho pomoc, vstřícný přístup a cenné rady.

Obsah

1. ÚVOD	9
1.1 METODOLOGIE, STRUKTURA PRÁCE A POLOŽENÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	10
1.2 KRITICKÉ ZHODNOCENÍ PRAMENŮ A ROZBOR LITERATURY.....	12
2. TEORETICKÉ VÝCHODISKO – VYMEZENÍ TERMÍNU EUROSKEPTICISMUS	15
2.1 APLIKACE TAGGARTOVA A SZCZERBIAKOVA MODELU NA NĚMECKOU POLITICKOU SCÉNU.....	18
3. NĚMECKÝ EVROPSKÁ POLITIKA PO ROCE 1990	22
3.1 OBDOBÍ PERMISSIVNÍHO KONSENSU.....	24
3.2 POSTOJ VEŘEJNÉHO MÍNĚNÍ K OTÁZKÁM EVROPSKÉ INTEGRACE.....	27
4. SILNÝ EUROSKEPTICISMUS	
4.1 STRANY KRAJNĚ PRAVICOVÉ.....	30
4.2 MONOTÉMATICKÁ EUROSKEPTICKÁ Hnutí.....	35
5. SLABÝ EUROSKEPTICISMUS	38
5.1 STRANY S KONTIUNÁLNĚ EUROSKEPTICKOU AGENDOU: PDS A CSU.....	39
5.2 STRANY S AD-HOC EUROSKEPTICKOU AGENDOU: SPD A CDU.....	44
5.3 FDP.....	47
6. ZÁVĚR	50

SUMMARY	53
SEZNAM TABULEK A GRAFŮ	55
POUŽITÁ LITERATURA	56

1. ÚVOD

Spolková republika Německo platila dlouhodobě za téměř „ukázkového“ člena sjednocující se Evropy. V novinových článcích či odborných statích se hojně užívalo přirovnání jako *Europäische Musterknabe*¹ anebo *House of Europe*², jež měly demonstrovat postoj Německa k evropskému společenství. Vzhledem k historickým okolnostem a poválečnému vývoji se stala německá integrace do evropských struktur podmínkou pro obnovu země a její další vývoj. Právě kvůli historické zkušenosti získal německý přístup k evropskému společenství poněkud zvláštní rozměr, jenž byl umocněn především dvěma faktory – podobností německých institucí s těmi evropskými a ztrátou důvěry k německé identitě, která byla nahrazena identitou evropskou.³

Německá zahraniční politika byla v době před sjednocením poměrně snadno předvídatelná, její silně proevropský postoj umocňovala i postava „kancléře sjednotitele“ Helmuta Kohla. Avšak tvrzení, že německé elity jsou jedny z nejvíce proevropsky orientovaných z celého společenství v letech po sjednocení přestává postupně platit a společně s celkovou pragmatizací německé zahraniční politiky se začíná zřetelněji projevovat a diskutovat nesouhlas s výlučně proevropsky laděnou politikou. Právě prolomení tzv. *permisivního konsensu*, jež bylo započato souhrnem vnitro a zahraničně politických okolností na počátku 90. let⁴ a výrazněji se projevilo na debatě ohledně Evropské měnové unie (EMU) a přijetí společné evropské měny euro či v otázce východního rozšíření Evropské unie bude předmětem zkoumání této bakalářské práce.

---

¹ Do češtiny lze termín přeložit jako „evropský vzorný hoch“. In: Aleks Szczerciak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford: Oxford University Press, 2008). 16. Nebo: Helmut Kuhn. *Die wachsende Europa-Skepsis der Deutschen: Ursachen und Dimensionen im europäischen Vergleich*. Internationale Politikanalyse, *Europäische Politik*. Březen 2006. <http://library.fes.de/pdf-files/id/03609.pdf> Staženo 14.2. 2010

² Tento termín byl použit např. v Michelle Knodt a Nicola Staeck. *Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy*. European Integration online Papers (EIoP)3. č.3.1-28. <http://eiop.or.at/eiop/pdf/1999-003.pdf> Staženo 14.2.2010 s 1.

³ Simon Bulmer a Charlie Jefferey eds. *Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*. (Manchester: Manchester University Press: 2000).s 9

⁴ Za tyto klíčové události je považováno sjednocení Německa v roce 1990 a s ním související dalekosáhlé politické a socioekonomické přeměny. Za zahraničně politickou událost považují konec studené války a rozpad Sovětského bloku, který byl dovršen v roce 1991. Posledním důležitým milníkem se stala ratifikace Maastrichtské smlouvy v roce 1993.

1.1 Metodologie, položení výzkumné otázky a struktura práce

Budu následovat metodologii deskriptivní analýzy. Hlavním východiskem pro tuto bakalářskou práci je typologie euroskepticismu od autorů Paula Taggart a Alekse Szczerbiaka. Jejich model stranického euroskepticismu se pokusím aplikovat na německou politickou scénu a za pomoci další dostupné literatury, průzkumů veřejného mínění a analýzy stranických dokumentů zodpovědět na hlavní výzkumnou otázku: Je Taggartův a Szczerbiakův model rozdělení euroskepticismu aplikovatelný na německou politickou scénu, anebo je pro německé prostředí vhodnější použít model jiný?

Tato bakalářská práce je rozdělena na dvě části. První z částí shrnuje zahraničněpolitické a společenské faktory, ze kterých německý stranický euroskepticismus vychází a kterými je ovlivňován. V části druhé se zaměřím již na samotnou problematiku stranického euroskepticismu na základě analýzy politických programů jednotlivých stran.

V první kapitole představím teoretická východiska stranického euroskepticismu. Blíže rozeberu Taggartův a Szczerbiakův koncept euroskepticismu a jejich rozdělení politických stran podle míry euroskeptické agendy na strany silně a slabě euroskeptické.⁵

Druhá kapitola s názvem *Německá evropská politika po roce 1990* obsahuje stručné uvedení do problematiky. Za pomoci dostupné literatury nastíním cíle a povahu německé evropské politiky z přelomu 90.let a zaměřím se především na změny, kterými procházela. Zároveň vysvětlím pojem „permissivní konsensus“, který je pro tuto práci klíčový. V této kapitole se ještě budu zabývat otázkou veřejného mínění a jejich postoji k evropské integraci. Právě veřejnost byla jedním z indikátorů prolomení permissivního konsensu a změn náhledu na německou evropskou politiku.

V kapitole třetí a čtvrté se již dostáváme k samotné problematice stranického euroskepticismu v SRN. Na základě analýzy stranických dokumentů jednotlivých politických stran se pokusím zodpovědět na hlavní výzkumnou otázku této práce. Jednotlivé kapitoly kopírují Taggartovu a Szczerbiakovu typologii rozdělení

---

⁵ V práci budu používat vlastní překlad. V anglickém originále se setkáváme s termíny „hard“ a „soft“, které jsou v některých statích (např. Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy. (Brno : Masarykova universita, 2006) do češtiny přeloženy jako „tvrdý“ a „měkký“ euroskepticismus. Vhodnější se mi zdá použít český ekvivalent „slabý“ a „silný“.

euroskepticismu na euroskepticismus silný a slabý. Do kapitoly třetí s názvem *Silný euroskepticismus* jsou zařazeny strany krajně pravicové a tzv. euroskeptická monotematická hnutí. Kapitola čtvrtá nese název *Slabý euroskepticismus* a je obsáhlejší, neboť jsou v ní zanalyzovány všechny německé parlamentní strany: CDU/CSU⁶, SPD, FDP, PDS a CSU. Strana zelených (Bündnis 90/Die Grünen) bude ponechána mimo analýzu, neboť nesplňuje kritéria pro klasifikaci stran euroskeptických. Tato strana se profiluje výrazně proevropsky, na rozdíl od ostatních „zelených“ stran v dalších členských státech Evropské unie.⁷

Analýzu německého stranického euroskepticismu znesnadňuje jeden důležitý faktor, specifický pro německou politickou scénu. Tímto specifikem je neexistence stran s čistě euroskeptickou agendou. Ani jedna z parlamentních stran se ve zkoumaném období sama neprofiluje jako strana euroskeptická, tyto tendence lze hledat spíše na úrovni vnitrostranických frakcí či u jednotlivých politiků.

V závěru se pokusím zodpovědět na položenou výzkumnou otázku a dokázat, zda-li je Taggartův a Szczerbiakův model rozdělení euroskepticismu vhodný a dostačující pro použití na německou euroskeptickou scénu, anebo zda-li je třeba ho doplnit o další kritéria.

Co se týče časového a teritoriálního vymezení tématu, zde jsem se vzhledem k rozsáhlosti tématu omezila pouze na období mezi lety 1993 a 2002 a na úroveň spolkovou. Toto období začíná ratifikací Maastrichtské smlouvy, které posouvá evropskou integraci směrem k integraci politické, a tudíž se mění podstata celého společenství. Zároveň platí, že fenomén euroskepticismu začal být zkoumán až v tomto období.⁸ Rok 2002 ukončím parlamentními volbami v září téhož roku. V tomto roce sice nepřichází žádný významný zlom, ve vládní koalici po vyhraných parlamentních volbách nadále pokračuje tzv. rudo-zelené koalice stran SPD a Zelených v čele s Gerhardem Schröderem, avšak je přijata společná evropská měna euro a zároveň před parlamentními volbami vrcholí debata ohledně východního rozšíření.

---

⁶ Ačkoliv tyto strany působí na parlamentní úrovni jako strana jednotná a mají jeden volební program, na úrovni zemské – v Bavorsku - působí CSU samostatně. In : Frank Bosch. *Macht und Machtverlust: Die Geschichte der CDU* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 2001),s 10

⁷ Viz například jejich základní program z roku 1993

http://www.boell.de/downloads/stiftung/1993_Grundsatzprogramm.pdf Staženo 15.5.2010.

⁸Vlastimil Havlík a Petr Kaniok,eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy.*,6

Co se týče teritoriálního rozsahu práce, zaměřím se výhradně na federální úroveň německé politiky. Evropská dimenze, jinými slovy německé zastoupení v evropských institucích, je již mimo rozsah této bakalářské práce, a proto nebude probíráno. Zemskou úroveň budu zmiňovat pouze ve specifických případech, jakými jsou například zemské volby (*Landeswahlen*), které byly nějakým způsobem klíčové a ovlivnily úroveň federální. Na druhou stranu je však vzhledem k povaze německého stranického systému potřeba mít na paměti, že role zemských vlád a potažmo zemských koalic je reflektována prostřednictvím německé horní komory *Bundesrat* i na federální úroveň.⁹

1.2 Kritické zhodnocení pramenů a rozbor literatury

Pro svoji bakalářskou práci jsem čerpala z primárních i ze sekundárních zdrojů. Práce je rozdělena na dvě části: německá evropská politika a stranický euroskepticismus, což se projevilo na složení a charakteru literatury. Celou práci nás provází typologie stranického euroskepticismu od autorů Paula Taggarta a Alekse Szczerbiaka, která byla publikovaná ve sborníku s názvem *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*.¹⁰ Jejich model jsem zvolila především proto, že jsou autoři považováni za „průkopníky“ v této problematice a svým modelem tak vzbudili široké ohlasy od ostatních kolegů. Zároveň je jejich typologie rozdělení stran na strany silně a slabě euroskeptické snadněji aplikovatelná a také lépe uchopitelná pro rozsah této bakalářské práce, než je tomu u teorií ostatních autorů, polemizujících s Taggartem a Szczerbiakem¹¹ Jejich koncepci jsem však na základě získaných poznatků v této práci doplnila o model Charlese Leeho¹², který navrhuje ve svém článku „*Dark Matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany*. Hlavní nedostatky Taggartova a Szczerbiakova modelu shledávám v příliš explicitně vymezené kategorii slabého euroskepticismu, kdy do této kategorie lze přiřadit mnoho stran. Lee přichází s koncepcí

---

⁹ Více o německém politickém systému viz např. Vladimíra Dvořáková et al, *Komparace politických systémů II*. (Praha: Nakladatelství VŠE : 2006).

¹⁰ Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford:Oxford University Press, 2008).

¹¹ Např. Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. (Brno : Masarykova universita, 2006).

¹² Charles Lee, „*Dark Matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany* (příspěvek přednesený v rámci 2001 Annual Meeting of the American Political Science Association v Hiltonu a Towers v San Francisku, USA, 30.8 – 2.9 2001).

tzv. kontinuální a ad hoc euroskeptické agendy (heresthetic and sustained agenda)¹³, která dále diferencuje kategorii slabého euroskepticismu.

Co se týče samotné problematiky euroskepticismu, zde existuje poměrně velké množství literatury, především v anglickém jazyce. Dohledatelných je i mnoho odborných článků, které mají téma německého euroskepticismu ve svém názvu. Kvalitně zpracovanou analýzu, s přihlédnutím k veřejnému mínění, přináší článek od Julie Tescher¹⁴ publikovaný v časopise *Journal of European Politics*. Dalšími autory jsou Klaus Busch a Wilhelm Knelagen s článkem, který nese prostý název *German Euroscepticism*¹⁵ anebo Florian Hartleb, jehož článek nese název *Party-based Euroscepticism in Germany*.¹⁶ V českém jazyce vyšel pouze sborník od autorů Havlíka a Kanioka s názvem *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.¹⁷ Jak název vypovídá, autoři zkoumají fenomén euroskepticismu pouze na omezeném teritoriu. V úvodní kapitole však velmi přehledně analyzují současnou debatu ohledně této problematiky, která mi byla nápomocná při psaní této práce.

V první části práce, která se týká celkového uvedení do kontextu, z jakého se rekrutuje euroskeptická agenda, jsem neměla problém se sháněním literatury. K otázce německé zahraniční a potažmo evropské politiky toho bylo napsáno dostatek, v libovolné jazykové variaci. Pro získání základního přehledu o německé evropské politice jsem zvolila monografii od Simona Bulmera, Charlieho Jeffereye a Williama Patersona-*Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*¹⁸ a sborník od Kennetha Dysona a Klause Goetze : *Germany, Europe and the Politics of constraint*¹⁹. V češtině se tématu věnuje Vladimír Handl ve sborníku *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*.²⁰ V případě problematiky permisivního konsensu již dostupná

---

¹³ Ibid.,s 16.

¹⁴ Julia Teschner. No longer Europe's Europhiles? Euroscepticism in Germany in the 1990s. *Journal of European Integration*, č 22 (2000), 59 – 86.

¹⁵ Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism. In: *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. ed. Robert Harmsen a Menno Spiering (Amsterdam:Rodopi, 2004)

¹⁶ Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in Germany. *Romanian Journal of Political Science*,č 2 (2007),s 1-14

¹⁷ Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*.s 119.

¹⁸ Simon Bulmer a Charlie Jefferey a William Patterson ,eds.*Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*.(Manchester: Manchester University Press: 2000

¹⁹ Kenneth Dyson a Klaus Goetz ,eds. *Germany, Europe and the Politics of Constraint*. (Oxford: Oxford university Press,2003) 261

²⁰ Vladimír Handl. Německo a EU“Evropské Německo“, nebo „De-europeizace“ německé politiky? In: Lenka Rovná et al. *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. (Praha : Eurolex Bohemia, 2007) 75-117.

literatura tak bohatá není, většina knih se nachází mimo území ČR. Čerpala jsem proto jednak z již zmíněných knih, zabývající se evropskou politikou všeobecně, anebo ze statě *Jenseits des Permissives Konsensus*²¹ od autorů Anne Laumen a Andreas Maurer, která byla publikovaná Stiftung Wissenschaft und Politik v Berlíně.

Analýzu stranických dokumentů u politických stran jsem prováděla ze dvou typů dokumentů. Prvním z nich jsou tzv. Základní programy (*Grundsatzprogramme*), tedy programy nastolující oficiální linii stranické politiky. Druhým typem zkoumaných dokumentů jsou programy volební (*Wahlprogramme*), které jsem analyzovala výhradně z let 1998 a 2002, tedy v letech konání německých parlamentních voleb. Zde jsem musela řešit dva podstatné problémy. Prvním úskalím je fakt, že ne u všech zkoumaných stran jsou tyto dokumenty zpětně dohledatelné. Z tohoto důvodu jsem se v případě malých mimoparlamentních stran se silně euroskeptickou agendou – stran pravicových a monotematických – byla nucena spoléhat nikoliv na tyto primární zdroje, nýbrž na zdroje sekundární. Zde mi byla nápomocná především stať od Katjy Neller *Right Wing Parties nad Eurosepticism in France and Germany*²² a článek od Oskara Niedermayera *The party system*.²³ U důležitých dokumentů parlamentních stran tento problém odpadá, veškeré tyto dokumenty jsou dostupné skrze stranické nadace na internetu a programy jsou volně stažitelné. Druhé úskalí, které se týká naopak stran parlamentních, spočívá v absenci evropských témat v jejich programových dokumentech na úrovni spolkové. Strany se obecně tématu Evropské unie vyjadřují opatrně, k některým tématům se dokonce vůbec nevyjadřují, a proto je výpovědní hodnota těchto dokumentů značně snižena.

---

²¹ Anne Laumen a Andreas Maurer. *Jenseits des „Permissive Konsensus“*. Forschungsgruppe EU-Integration, (Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit: 2006)č.13. Dostupné v online verzi : http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3191 Staženo 19.4.2010

²² Katja Neller. *Right Wing Parties nad Eurosepticism in France and Germany*. In: Fuchs Dieter eds. *Eurosepticism : images of Europe among mass publics and political elites*. (Opladen : Budrich,2009),299.

²³ Oskar Niedermayer. *German unification and the Party System.Change*. In: Kenneth Dyson a Klaus Goetz ,eds. *Germany, Europe and the Politics of Constraint*. (Oxford: Oxford university Press,2003) 137-150

2. TEORETICKÉ VÝCHODISKO – VYMEZENÍ TERMÍNU EUROSKEPTICISMUS

Úvodem je zapotřebí vymežit samotný termín euroskepticismus, což není jednoduchý úkol. V současné akademické debatě neexistuje jednotná definice tohoto termínu. Jednotliví autoři, zabývající se touto problematikou, si vytvářejí své definice vlastní, popřípadě polemizují s definicemi ostatních autorů a obohacují je o své poznatky. Problematika definice pojmu zajisté vychází z faktu, že nepanuje všeobecný konsensus již v základní otázce: Existuje vůbec euroskepticismus? Je možné jej zařadit mezi samostatné ideologie, anebo je zapotřebí jej chápat jen jako „vedlejší produkt příslušnosti té či oné politické strany k určitému druhu stranické rodiny.“²⁴ Východiskem pro tuto práci je proto předpoklad, že je existence euroskepticismu prokázána a pro snadnější manipulaci s termínem bude chápán i jako samostatná ideologie.

Euroskeptické tendence se sice vyskytovaly již od počátku evropské integrace, nicméně vzhledem k charakteru evropského společenství byly značně limitovány²⁵. Významným mezníkem se stála Maastrichtská smlouva, která současnou evropskou integraci posunula na úroveň politické spolupráce. Vlna nárůstu euroskepse rostla také s jejím rozšiřováním a prohlubováním. V posledních letech bývá tento termín často skloňován v závislosti na aktuálních okolnostech a výzvách týkající se Evropské unie. Mnohdy je však, zejména vinou nesprávné interpretace v médiích, jeho použití mylné a zavádějící. Často je například jako euroskeptik označován člověk, který principálně nesouhlasí s celou myšlenkou evropské integrace již v základu. Podle některých autorů zabývajících se danou problematikou se však již nejedná o euroskeptika, nýbrž o *euroodmítače*.²⁶ Podle slovníku cizích slov je euroskeptikem označován někdo, „kdo uznává myšlenku integrace, nicméně nesouhlasí s jejím momentálním směřováním“.²⁷

---

²⁴ Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy, 10.

²⁵ Charakterem společenství je myšlena spolupráce převážně v ekonomické rovině.

²⁶ Viz např. typologie Petera Kopeckého a Case Mudde “Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. In *European Union Politics*, č.3,(2002) 297-326 <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=cas.mudde&n=26155> Staženo 18.4.

Podobným termínem se zabývá i Christopher Flood ve své stati. “The Challenge of Euroscepticism” *The European Union Handbook 2nd Edition*. (London: Fitzroy Dearborn Publishers: 2002.) 73-84

²⁷ Jiří Kraus. Nový akademický slovník cizích slov A-Ž. (Praha : Academia, 2007).

Z výše zmíněné definice je patrné, jak ambivalentním termínem euroskepticismus je a jak důležité je jeho přesné vymezení.

Jak již bylo zmíněno, zmapovat současnou akademickou debatu zabývající se problematikou termínu euroskepticismus je velmi náročné. K tomuto účelu mi byla nejvíce nápomocná kniha *Euroskepticismus ve střední a východní Evropě* od autorů Vlastimila Havlíka a Petra Kanioka²⁸. Ačkoliv je jejich oblastí zájmu, jak název vypovídá, střední a východní Evropa, v úvodu lze nalézt poměrně přehledné zmapování současné debaty, které se ve stručnosti pokusím přiblížit a obohatit o vlastní poznatky získané z odkazovaných autorů.

Průkopníkem typologie euroskepticismu je britský politolog Paul Taggart, který publikoval první odbornou stať zabývající se touto problematikou v roce 1998 pod názvem *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems*.²⁹ Ve studii se zabývá mírou stranického euroskepticismu v západoevropských stranických systémech. Tato teorie, která definovala dohromady čtyři typy euroskeptické agendy, byla v dalších jeho pracích dále rozvinuta. V roce 2002 zrevidoval Paul Taggart společně se svým kolegou ze Sussex European Institute Aleksem Szczerbiakem v článku *The party politics of euroscepticism in EU Member and Candidate States*³⁰ svoji předchozí teorii a nahradil ji rozdělením euroskepticismu na dva typy – silný a slabý. Ačkoliv tato teorie byla později také přepracována, myšlenka rozdělení euroskepticismu podle míry na dva typy zůstává stejná.

Záhy se tato koncepce stala terčem polemik a autoři přicházeli s vylepšením či úplnou revizí této teorie. Jen pro ilustraci vzhledem k omezenému prostoru bych zde jmenovala pouze dvě reakce, jakými byla kritika politologů působících na Universitě v Antverpách Petera Kopeckého a Case Muddeho³¹ a typologie britského politologa Chrise Flooda³², jež

---

²⁸ Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. (Brno : Masarykova universita, 2006). s 118.

²⁹ Paul Taggart. *A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems*. *European Journal of Political Research*, roč. 33,(1998),s 363-368.

³⁰ Paul Taggart and Aleks Szczerbiak “The Party Politics of Euroscepticism in EU Member and Candidate States” SEI Working Paper No 51.(Sussex: Sussex European Institute: 2002) 45 s.

³¹ ³¹ Peter Kopecký a Case Mudde “Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European. Integration in East Central Europa. *European Union Politics*, č.3,(2002)s 297-326 .

<http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=cas.mudde&n=26155> Staženo 13.2 2010.

³² Christopher Flood. *The Challenge of Euroscepticism*. *The European Union Handbook* (London: Fitzroy Dearborn Publishers: 2002.) s 73-84.

je de facto reakcí na předchozí polemiku. Kopecký a Mudde polemizovali s vymezením Taggartova „slabého euroskepticismu“, které se jim zdá příliš explicitně položeno, a tudíž do této škály může spadat příliš mnoho stran. Vymezení tedy ztrácí smysl. Dalším bodem jejich kritiky je otázka členství v EU, jež dle autorů neznamená zásadní zlom v dělení slabého či silného euroskepticismu.³³ Přicházejí tedy s návrhem na rozdělení euroskepticismu do čtyř kategorií podle dvou klíčových otázek: souhlas či nesouhlas se samotnou ideou evropské integrace jako otázka první a jako otázka druhá souhlas či nesouhlas se současnou trajektorií Evropské unie. Na tomto základě byla vytvořena typologie postoje vůči Evropské Unii – na počátku jsou *euroentuziasté*, souhlasící s oběma otázkami, na opačném konci pak *euroodmítači*, jež naopak obě koncepce odmítají. *Euroskeptik* je někdo, kdo sice souhlasí s evropskou integrací ve své podstatě, avšak s její současnou podobou již nesouhlasí. Poslední kategorií jsou *europragmatici*, kteří nesouhlasí s konceptem evropské unie jako takové, ale podporují její současnou trajektorii. Poslední zmiňovaná kategorie je však zároveň nejkritizovanějším bodem celé teorie, neboť europragmatický postoj by se jen stěží hledal na skutečné politické scéně.³⁴

Podobným směrem se vydával i Christopher Flood, jež ve své práci *The Challenge of Euroscepticism* rozděluje postoj k evropské integraci dokonce do šesti odlišných skupin.³⁵ Na tuto koncepci navazují další polemiky, pro účely této práce je však zásadní nejnověji „upravená“ typologie Taggarta a Szczerbiaka z roku 2008³⁶, která je zároveň klíčovou teorií pro tuto bakalářskou práci. Ačkoliv má tato teorie svá slabá místa a výstižně byli její autoři ve sborníku *Euroscepticismus a země střední a východní Evropy* označeni za „jednooké krále“³⁷ vzhledem k rozsahu a obsahu bakalářské práce se mi tato teorie zdá nejvhodněji aplikovatelná na stranický euroskepticismus.

---

³³ Ibid., 4.

³⁴ Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. . Euroskepticismus a země střední a východní Evropy., 16.

³⁵ Konkrétně se jedná dle míry skepse uvnitř politické strany/uskupení o –řazeno od nejvyšší míry - odmítače, revizionisty, minimalisty, gradualisty, reformisty a maximalisty. Použit český překlad od autorů Vlastimila Havlíka a Petra Kanioka. In : Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy, 18.

³⁶ Publikována ve dvoudílném sborníku : Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I.a II. (Oxford:Oxford University Press, 2008).

³⁷ Havlík, Kaniok. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*, 21.

2.1 Aplikace Taggartova a Szczerbiakova modelu silného a slabého euroskepticismu a jeho aplikace na německou scénu

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, Aleks Szczerbiak a Paul Taggart rozlišují podle sborníku *Opposing Europe*³⁸ dvě formy euroskepse, lišící se podle „míry“ euroskeptické agendy uvnitř jednotlivých politických stran. Za silně euroskeptickou stranu bývá označena ta strana, která „*primárně oponuje Evropské unii nebo projektu evropské integrace a z tohoto důvodu usiluje odchod své země z evropských struktur. Silnou euroskeptickou agendu také zastává strana, která oponuje projektu Evropské unie, jak je v současné době koncipován.*“³⁹

Do této skupiny lze zařadit dva typy politických stran. Prvním z nich jsou tzv. monotematické strany/ hnutí s jasně antievropským programem, u nichž je podmínka euroskepticismu v podstatě základním bodem ideologie. Většinou se spíše než o etablované politické strany jedná o různá sdružení či politická hnutí, jež mají poměrně vysoký mobilizační potenciál, nicméně z mnoha důvodů zůstávají marginálními politickými aktéry. V případě Spolkové republiky Německo jsou to ve zkoumaném období například iniciativy *Pro- DM Partei* anebo *Bund Freier Bürger*⁴⁰, obě uskupení byla politicky aktivní pouze po krátký časový horizont.⁴¹ Společným znakem těchto ad-hoc uskupení je jejich ideologická nezařaditelnost do pravolevého politického spektra vzhledem k jejich mobilizačnímu charakteru.⁴²

Druhou skupinu tvoří takové politické formace nebo strany, jež se staví proti myšlence evropské integrace z ideologických důvodů. Ve svých programech používají proti evropskou rétoriku – Evropská unie se jim zdá příliš „kapitalistická, socialistická, neoliberální, byrokratická atd“; v závislosti na zastávané ideologii.⁴³ Tomu odpovídají ve stranických systémech povětšinou extremistické strany, strany komunistické, socialistické

³⁸ Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford:Oxford University Press, 2008).s 403.

³⁹ Vlastní překlad. definice v originále: „*Principled opposition to the EU and the European integration and therefore can be seen in parties who think that their countries should withdraw from membership or whose policies toward the EU are tantamount to being opposed to the whole project of European integration as it is currently conceived*“ . In : Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*,,7.

⁴⁰ Český překlad – Iniciativa za německou marku a Svaz svobodných občanů.

⁴¹ Oskar Niedermayer. *German unification and the Party System*.Change. s 136.

⁴² Vlastimil Havlík a Petr Kaniok,eds. . *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy* 11.

⁴³ Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism* 7.

či populistické. V případě SRN řadí autoři mezi silně euroskeptické strany jen strany krajně pravicové –*NPD, DVU, Republikáni*. Vliv těchto stran na politický proces rozhodování je však ve Spolkové republice marginální.

Druhým typem je dle autorů tzv. slabý euroskepticismus. Zde je definice poněkud problematičtější. „*Slabý euroskepticismus zastávají ty politické strany, které primárně neoponují projektu evropské integrace anebo členství země v Evropské unii, ale vyjadřují se nesouhlasně k jedné nebo více oblastmi evropské politiky. Častým argumentem je obava z poškozování národních zájmů*“⁴⁴. Identifikovat slabý euroskepticismus vně politických stran je poněkud náročnější úkol, nežli v případě identifikace euroskepticismu silného. Tato definice se totiž může vztahovat v podstatě na jakoukoliv politickou stranu, která má výhradu byt' jen ohledně jedné oblasti evropské politiky (např. oponuje zřízení evropské armády v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky). Na německé politické scéně je dle Taggarta a Sczerbiaka slabě euroskeptická strana pouze levicová PDS, zatímco v případě dalších parlamentních stran se jedná vždy jen o jejich frakce. Podobný názor zastává i Charles Lee ve stati „*Dark matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany*⁴⁵ Konkrétně jsou to frakce stran CDU/CSU, SPD a FDP. Jako jediná strana, která nemá euroskeptické stranické frakce, jsou Zelení.⁴⁶

---

⁴⁴ Vlastní překlad. *Euroscepticism is where there is not a principled objection to European integration or EU membership but where concerns on one (or a number) of policy areas lead to the expression of qualified opposition to the EU, or where there is a sense that 'national interest' is currently at odds with the EU's trajectory*. In : Ibid., 8.

⁴⁵ Charles Lee, „Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany (příspěvek přednesený v rámci 2001 Annual Meeting of the American Political Science Association v Hiltonu a Towers v San Francisku, USA, 30.8 – 2.9 2001).

⁴⁶ Což je překvapivé, vzhledem k stranám zelených v jiných zemích, kde se často identifikují jako strany euroskeptické. Jak je patrné z jejich Základního programu :

http://www.boell.de/downloads/stiftung/1993_Grundsatzprogramm.pdf Staženo 18.5.2010.

V tabulce č.1 je zobrazeno rozdělení německých politických stran na strany slabě a silně euroskeptické podle již zmíněného klíče od autorů Alekse Szczerbiaka a Paula Taggarta.

Tabulka 1: Taggartův a Szczerbiakův model stranického euroskepticismu

Míra euroskepticismu	
<i>Silný</i>	<i>Slabý</i>
Republikáni	PDS
DVU	CDU (frakce)
NPD	SPD (frakce)
	FDP (národně liberální frakce)
	CSU

Zdroj : Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*. s 11.

Jak je patrné z tabulky, v německém případě jsou zastoupeny strany jak silně tak se slabě euroskeptickou agendou, což není u ostatních zkoumaných států vždy pravidlem.⁴⁷

Zároveň

ne vždy je pravidlem, že strany silného euroskepticismu jsou jen strany krajně pravicové, jak je tomu v případě Spolkové republiky.⁴⁸ V případě slabého euroskepticismu však situace není na německé politické scéně tak jednoznačná. Z tabulky vyplývá, že se v této kategorii vyskytují kromě strany Zelených všechny strany zastoupené v Bundestagu. Nicméně, pouze strana PDS je zastoupena jako celek, v ostatních případech - SPD, CDU/CSU a FDP - jsou to stranické frakce, které nějakým způsobem zastávají euroskeptické tendence. Z tohoto důvodu se zaměřím především na levicovou PDS a dále na bavorskou CSU, která zastává také (především v otázce EMU) určité euroskeptické

⁴⁷ Toto tvrzení neplatí například v případě Nizozemí nebo Lucemburska, kde se vyskytují pouze slabě euroskeptické subjekty. In: *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, s. 11.

⁴⁸ Drtivá většina zemích, které mají silně euroskeptické politické strany, jsou v této skupině kromě stran krajně pravicových i strany krajně levicové In: *Ibid.*

postoje. U dalších parlamentních stran se toto tvrzení dá poměrně stěží dokázat a jen velmi obtížně lze v oficiální linii vysledovat jakýkoliv odklon od tradičně proevropské rétoriky.⁴⁹ Jsou to tedy především jednotliví politici, u nichž se projevuje určitá forma euroskepse. Mezi takové politiky lze zařadit například Edmunda Stoibera nebo Kurta Biedenkopfa.⁵⁰ Oba politici se stavěli skepticky k ekonomickým otázkám spojených s evropskou integrací. Jejich skepse se projevovала především v oblasti EMU, společné měny euro a rychlosti, s jakou mělo být zavedeno.⁵¹

Tento model rozdělení euroskepticismu funguje pro účel vymezení slabého a silného euroskepticismu poměrně spolehlivě. V případě samotného slabého euroskepticismu je však patrné, že tento model není nijak precizní, míra euroskepse se mezi jednotlivými stranami odlišuje, a proto jsem zvolila jeho kombinaci s modelem Charlese Leeho. Lee ve své stati „*Dark Matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany*⁵² rozdělil slabou euroskeptickou agendu vně politických stran na dva typy : tzv. kontinuální (*sustained agenda*) a ad-hoc agenda (*heresthetic agenda*)⁵³. Kontinuální agendu zastává levicová strana PDS a zemský svaz (*Landesverband*) strany CSU, druhý typ agendy, tedy jakési náhodné euroskeptické rétoriky, se objevuje u dvou největších politických stran – SPD a CDU. Tato euroskeptická rétorika se však nikdy neprojevila na federální úrovni, vždy se vyskytovala pouze na úrovni zemské.⁵⁴ Otázku, do jaké míry byla tato akce podmíněna oportunistem jednotlivých politických vůdců, asi není zapotřebí rozebírat. Mimo Leeho typologie

---

⁴⁹ Především z důvodu špatné dohledatelnosti odpovídajících volebních či stranických programů popř. jiných zásadních dokumentů. Ostatně, volební programy dvou největších stran – CDU a SPD z roku 1998 toto tvrzení jenom dokazují – evropským tématům se věnují složitosti průzkumu mezi vnitropolitickými frakcemi se blíže vyjadřuje např. Oskar Niedermayer. *German unification and the Party System*. Change. In: Kenneth Dyson a Klaus Goetz ,eds. *Germany, Europe and the Politics of Constraint*. (Oxford: Oxford university Press,2003) 137-15.

⁵⁰ Edmund Stoiber (CSU) byl ministerský předseda spolkové země Bavorsko z let 1993-2007 a zároveň předseda bavorské CSU z let 1999-2007. Kurt Biedenkopf (CDU)) byl ministerským předsedou Saska od roku 1990 do roku 2002. Za jeho působení bylo Sasko jedinou spolkovou zemí, která v Bundesratu hlasovala proti (respektivně se zdržela hlasování) při volbě ohledně EMU. In: Busch Klaus, Knelagen Wilhelm. *German Euroscepticism*. s 89.

⁵¹ Hartleb Florian. *Party- based euroscepticism in Germany*. s 4.

⁵² Charles Lee, „*Dark Matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany* (příspěvek přednesený v rámci 2001 Annual Meeting of the American Political Science Association v Hiltonu a Towers v San Francisku, USA, 30.8 – 2.9 2001

⁵³ Lee. Charles. *Dark matter*“: *institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany*..s 10.

⁵⁴ Euroskeptickou rétoriku zvolila SPD při volební kampani do zemského sněmu v Bádensku-Württenbersku v roce 1996, CDU vsadila na podobnou taktiku při zemských volbách v Sasku v roce 1999.

zůstává strana FDP, ačkoliv sám autor uznává, že slabě euroskeptické prvky se zde vyskytují také (především u jejího národně-liberálního křídla).⁵⁵

Kromě stran, uvedených v tabulce, zmiňuji ve své práci ještě tzv. monotematické hnutí s euroskeptickou agendou. Ačkoliv je autoři do tabulky nezahrnují, již ze samotné definice silného euroskepticismu je patrné, že sem tato hnutí patří.⁵⁶ V případě Spolkové republiky Německo sem patří pouze dvě hnutí ,která byla po krátkou dobu politicky aktivní - *Bund Freier Bürger* a *Pro Dm Partei*.⁵⁷

3. NĚMECKÁ EVROPSKÁ POLITIKA PO ROCE 1990

Na německou zahraniční politiku je zapotřebí nahlížet v širších souvislostech, které úzce souvisejí se specifickým postavením Německa po druhé světové válce. Až do podepsání smlouvy *4 plus 2*⁵⁸ a následným sjednocením v roce 1990 nebyla SRN⁵⁹ plně suverénním aktérem na mezinárodním poli, což se odrazilo na formě i obsahu zahraniční politiky. Ta byla pochopitelně vedena v zájmu s vítěznými mocnostmi druhé světové války.

Institucionálně byl německý politický systém založen na participaci maximálního množství aktérů, což pomohlo zajistit stabilitu, kontinuitu a umožňovalo jeho poměrně snadnou předvídatelnost. Korporativistický charakter zároveň prakticky vylučoval jakoukoliv rychlou a radikální změnu – to vše jsou vlastnosti, které byly nezbytné pro zachování důvěry ze strany strategických spojenců a garantů německé bezpečnosti.⁶⁰ Nejinak tomu bylo i u zahraniční politiky. Koncept civilní mocnosti, společně s tzv. „přehnaným multilateralismem“ a kulturou zdrženlivosti vystihují německou zahraniční politiku v poválečném období. Zajímavá je i otázka upřednostňování dlouhodobých cílů německé zahraniční politiky před těmi krátkodobými, změna nastává až souborem již

⁵⁵ V tomto bodě se Lee shoduje s Paulem Taggartem a Aleksem Szczecbiakem.

⁵⁶ Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. Euroskepticismus a země střední a východní Evropy. s 10.

⁵⁷ Svaz svobodných občanů a Iniciativa pro německou marku.

⁵⁸ Oficiální název této smlouvy : Smlouva o závěrečné úpravě ohledně Německa. In : Dagmar Moravcová, eds. Evropská politika sjednoceného Německa str. 28. Pro její plné znění viz http://www.bpb.de/themen/3QNTJ5,0,Vertrag_%FCber_die_abschlie%DFende_Regelung_in_Bezug_auf_Deutschland.html staženo 27.4.2010.

⁵⁹ Mluvíme-li o poválečném období, pak je myšleno výhradně tzv. Západní Německo (Spolková Republika Německo).

⁶⁰ Vladimír Handl, Tomáš Nigrin. Německá integrační politika mezi pragmatismem a evropeizací. In: *Mezinárodní vztahy*. č. 4, 2006, 5.

zmíněných událostí a sjednocením Německa, kdy se zahraniční politika znovu emancipuje a pragmatizuje.⁶¹

K evropskému společenství zastávala SRN také specifický postoj. Je zapotřebí si uvědomit, že začlenění do evropských struktur bylo dáno Německu jako požadavek pro jeho poválečnou rekonstrukci. Zároveň byla evropská orientace v jasném souladu s všeobecnou linií podporovanou německou zahraniční politikou v poválečném období – doktrínou multilateralismu. Evropská integrace se stala postupně „*nejen instrumentem, ale i součástí německé politiky, v níž evropanství nahradilo zprofanovaný německý nacionalismus.*“⁶² Velkou roli sehrála ve prospěch integrace právě otázka národní identity. Adaptace nové, evropské identity měla být jakýmsi východiskem z „morální pasti“ německých dějin⁶³. Tato skutečnost měla vliv především na veřejné mínění, které se tak s evropskou integrací snáze identifikovalo a zajistilo elitám poměrně dlouhodobou loajalitu k proevropskému konsensu. Tato loajalita bývá nazývána, společně se souhrnem ještě dalších specifických okolností, jako období tzv. permissivního konsensu.

Ještě než se dostaneme k popisu období, které dominovalo německé evropské politice v poválečném období a prolomeno bylo až v 90. letech, je zapotřebí zmínit také jeden důležitý faktor, který pomáhal dokreslit již tak relativně kladný postoj Němců k evropské integraci. Tím faktorem je institucionální podobnost evropských institucí s těmi německými.⁶⁴ V obou případech je proces politického rozhodování nesen na dvou úrovních, jedná se o princip tzv. *multi-level governance*.⁶⁵ V německém případě je tento proces prováděn na úrovni spolkové a zemské, v případě Evropské unie se potom na politickém rozhodování podílí jak parlamenty jednotlivých členských států, tak instituce evropské.

---

⁶¹ Simon Bulmer a Charlie Jefferey a William Patterson. *Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*, s 3.

⁶² Vladimír Handl. Německo a EU“Evropské Německo“, nebo „De-europeizace“ německé politiky?, 76.

⁶³ Julia Teschner. No longer Europe's Europhiles? Euroscepticism in Germany in the 1990s. s 59.

⁶⁴ Simon Bulmer a Charlie Jefferey a William Patterson, eds. *Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*, 1.

⁶⁵ Ibid,

3.1 Období permisivního konsensu

Znalost problematiky permisivního konsensu je důležitá pro pochopení souvislostí, jež měly zásadní vliv na německou euroskeptickou scénu. Právě ona „neexistence veřejné opozice“ vůči procesu evropské integrace se po celé poválečné období až do počátku sjednocení může být jednou z okolností, proč tzv. silná euroskeptická agenda v Německu stále nedosahuje uspokojivých výsledků a ve své podstatě selhává. Samozřejmě, pouze komplexní náhled na danou problematiku s přihlédnutím k dalším okolnostem či specifikám německého vývoje je schopen zodpovědět na otázku, z jakého sociopolitického prostředí se německá euroskeptická scéna rekrutuje a jakými faktory je ovlivňována.

Pojem permisivní konsensus se nemusí výhradně vztahovat na postoj německých politických elit k evropským otázkám. Lze jej chápat ve všeobecnější rovině jako „tichý souhlas, loajalitu“. Tento pojem byl poprvé použit dvojicí amerických autorů Leonem Lindbergem a Stuartem A. Scheingold v práci *Europe would be polity : patterns of change in the European Community*⁶⁶ v roce 1970. Autoři však přistupují k problematice pro potřeby této práce příliš rozsáhle vzhledem k omezenému prostoru této bakalářské práce jsem proto přejala parafrázi od Anne Laumen a Andrease Maurera ze statě *Jenseits des Permissive Konsensus*.⁶⁷ Permisivní konsensus lze chápat jako období, kdy německá veřejnost buďto nebyla zainteresována na evropských záležitostech, popřípadě měla velmi malý vliv na integrační politiku a politickým elitám byly v této rovině ponechány „volné ruce“. Vznik této situace byl umožněno především z důvodu, že i mezi elitami platil jakýsi konsensus v evropských otázkách. Ostatně, evropská témata se v politickém diskursu běžně neobjevovala a u parlamentních stran patřilo proevropské smýšlení k základním a nediskutovatelným postojům. Permisivní konsensus v Německu byl přirozeně podporován a umocňován přínosy, které evropské společenství Německu přímo či nepřímo nabízelo. Jednalo se především o uspokojivou ekonomickou situaci a bezpečnostně-mírovou politiku, jejímž garantem bezpochyby evropské společenství bylo.⁶⁸

---

⁶⁶ Leon Lindberg, Stuart A. Steingold, *Europe would be polity : patterns of change in the European Community*. (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1970).314.

⁶⁷ Anne Laumen a Andreas Maurer. *Jenseits des „Permissive Konsensus“*, 5.

⁶⁸ *Ibid*, 5.

Důležitým faktorem, který proevropský konsensus po dlouhou dobu přiřivoval je konstitucionální omezení vyplývající z německého Základního zákona (*Grundgesetz*).⁶⁹ Ten totiž neumožňuje vypisování referend na spolkové úrovni, ale pouze na úrovni zemské, a jen v případě určité teritoriální změny.⁷⁰ V každém případě znamená tento faktor omezení veškeré mimoparlamentní mobilizace a občanských iniciativ. Podle některých autorů je právě ona ztížená občanská mobilizace důvodem, proč se v SRN nevyskytuje větší množství euroskeptických subjektů a proč je mobilizační potenciál veřejnosti velmi nízký.⁷¹

Permisivní konsensus se začíná pozvolna uvolňovat v 90. letech, kdy se zároveň proměňuje i německá zahraniční politika. K této pozvolné změně dochází se změnou zahraničněpolitického klimatu po rozpadu Sovětského svazu a německým sjednocením. Obecně ji lze přiblížit slovem pragmatizace, kdy se z dlouhodobých cílů začaly upřednostňovat cíle krátkodobé a prosazení „německého“ zájmu bylo zbaveno negativních konotací z minulosti. Vrcholem emancipace pak bylo použití vojenské síly při Spojeneckém bombardování v Kosovu v roce 1999.⁷²

Nyní se pokusím blíže poukázat na změny, které se datují k počátku 90. let, a které mají dokázat, že permisivní konsensus v Německu přestává být jakýmsi „dogmatem“. Je to také období, kdy některé politické subjekty dávají veřejně najevo svůj nesouhlas s evropskou integrací a německým setrváním v ní, vznikají tak první euroskeptické subjekty na politické scéně. Odklon od permisivního konsensu tedy umožnil vznik stranického euroskepticismu v Německu a považují tedy za důležité v této části práce zmínit, jak se ona změna projevovala.

Podle článku *Shifting paradigmas: reflecting Germany's European Policy*⁷³, který se zabývá touto „změnou klimatu“ blíže, je prolomení permisivního konsensu viditelné především skrze změnu postoje veřejnosti k evropským otázkám. Této problematice je ale

---

⁶⁹ Tento argument rozvíjí ve své stati například Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. *European Integration*, Vol.24,Č.1 (2002) 23-38, s 27.

⁷⁰ Podle článku 29. ústavního zákona o „novém vymezení spolkových zemí“. Ke změně tohoto zákona by bylo podle odstavce 79. o „dotatku k Základnímu zákonu“ zapotřebí dvou třetinové většiny z dolní a horní komory parlamentu. *Grundgesetz* str. 26-8/ 49.

⁷¹ Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes. s. 29.

⁷² Vladimír Handl, Tomáš Nigrin. Německá integrační politika mezi pragmatismem a evropeizací. s 7.

⁷³ Michelle Knodt a Nicola Staeck. Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy. *European Integration online Papers (EIoP)*3. č.3.1-28. <http://eiop.or.at/eiop/pdf/1999-003.pdf> Staženo 14.2.2010.

věnována příští kapitola, a proto ji zde nebudu detailně rozebírat. Kromě klesající podpory veřejnosti evropské integraci je zde ještě další důkaz ohledně změny vnímání evropské integrace. Tím se stala v druhé polovině 90. let debata, která předcházela spuštění Evropské měnové unie v roce 1999 a následné přijetí společné evropské měny euro v roce 2002.⁷⁴ Právě umožnění existence samotné debaty, styl jejího vedení mezi politickými aktéry, zájmovými institucemi a Německou centrální bankou, jsou důkazem prolomení permisivního konsensu.⁷⁵ Taková debata by totiž, za předpokladu existence silně proevropského konsensu, na německé politické scéně nebyla dříve vůbec myslitelná.

---

⁷⁴ Simon Bulmer a Charlie Jefferey a William Patterson, eds. *Germany's European Policy : Shaping the regional milieu.*,s. 93.

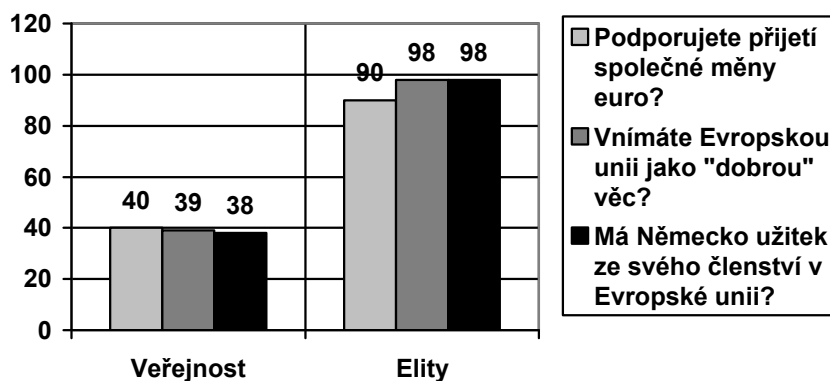
⁷⁵ Michelle Knodt a Nicola Staeck. *Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy*, s 3.

3.2 Postoj veřejného mínění k otázkám evropské integrace

Při zkoumání problematiky euroskepticismu tvoří veřejné mínění jednu z podstatných částí výzkumu. Přestože je tato bakalářská práce primárně zaměřena na stranický euroskepticismus, pro získání komplexního náhledu na danou problematiku je zapotřebí nastínit i postoj veřejnosti k evropským otázkám. Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, ačkoliv se německé elity již od počátku vstupu SRN do evropských struktur stavěly k projektu integrace velmi pozitivně, veřejné mínění zůstávalo více skeptické. Podle článku *Germany and the Eastern Enlargement of the EU: Political elites, Public opinion and democratic process*⁷⁶ od Stephena Wooda patří německé elity mezi ty nejvíce proevropsky smýšlející ze všech členských států.⁷⁷

V grafu číslo 2. je uvedena podpora elit a veřejného mínění vůči evropské integraci na základě položení třech otázek: Podporujete přijetí společné měny euro? Vnímáte Evropskou unii jako „dobrou věc“ (*good thing*)? Má Německo užitek ze svého členství v Unii?

Graf 2 : Rozdíl v postoji elit a veřejného mínění v otázkách evropské integraci (Uvedené hodnoty jsou v procentech)

Zdroj : Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes.s.26.

⁷⁶ Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. *European Integration*, Vol.24,Č.1 (2002) 23-38..

⁷⁷ Ibid, s.26.

Na první otázku ohledně přijetí společné měny odpovědělo pozitivně 90% politických činitelů, zatímco pouze 40% německé veřejnosti sdílelo stejný názor. V případě otázky druhé, vnímání Evropské unie, je vidět ještě silnější rozpor mezi oběma skupinami – EU byla hodnocena kladně od 98% politiků, ale jen od 39% veřejnosti. Podobně je na tom i poslední z otázek ohledně užítku Německa z Evropské unie. Stejně číslo výpovědí politických elit, 98% , oproti o jedno procentu menšímu číslu, 38%, veřejnosti souhlasilo s tímto tvrzením. Vezmeme-li tedy v úvahu, že se v posledních dvou případech odlišují preference elit a veřejnosti okolo 60 %, je toto číslo značně vysoké a indikuje patrný rozdíl mezi postoji politických elit a veřejnosti. Na základě tohoto průzkumu, provedeného Evropskou komisí v srpnu 2001⁷⁸, došel autor článku k zajímavému závěru : *„Pokud by se v Německu v horizontu posledních pěti let konalo lidové hlasování (=referendum), pak je zcela zřejmé, že by dva z nejzásadnějších evropských projektů posledních let, Evropská měnová unie a východní rozšíření, bylo zamítnuto“*.⁷⁹

Při zkoumání postojů veřejného mínění k evropské integraci je zapotřebí mít na paměti, že podpora či zainteresovanost veřejnosti je vždy nižší u zahraničněpolitických témat než u témat vnitropolitických.⁸⁰ Ne všechny politiky či události posledních let týkající se evropské integrace se však u německé veřejnosti setkaly s negativním ohlasem. V grafu číslo 3 je zobrazena podpora veřejnosti vybraným politikám Evropské unie v rozmezí let 2000 – 2002.

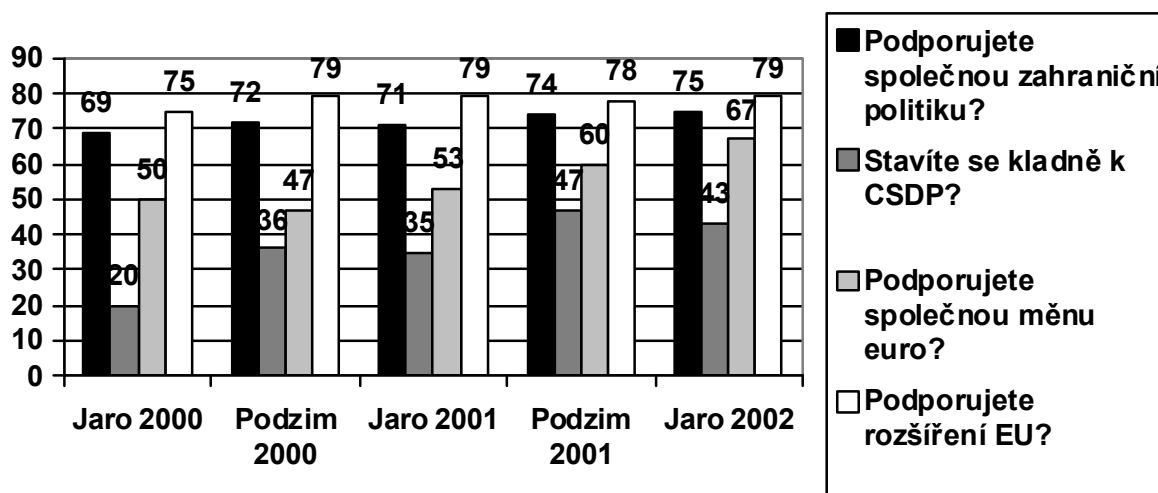
---

⁷⁸ CEC (Srpen 2001). Eurobarometr č. 54. Podzim 2001, Brusel. In : Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargement of the EU. Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes.s.37.

⁷⁹ Vlastní překlad. Ibid, s.26.

⁸⁰ Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism. s 84.

Graf 3: Podpora veřejnosti vybraným politikám EU
(Hodnoty jsou uvedeny v procentech)

Zdroj : Eurobarometr 53,54,55,56,57. In: Charles Lee. The limits of Party-Based Euroscepticism in Germany. s 20.

Z tohoto grafu je patrné, že existují oblasti evropské politiky, které se těší velké podpoře veřejnosti. Respondentům byly položeny tyto otázky: Podporujete *Společnou zahraniční politiku*? Podporujete *Společnou obrannou a bezpečnostní politiku (CSDP)*? Podporujete společnou měnu euro? Stavíte se kladně k východnímu rozšíření Evropské unie? Z tabulky vyplývá, že podpora pro první dvě politiky je u veřejnosti mnohem vyšší než u posledních dvou zmiňovaných. Největší důvěru má u německé veřejnosti *Evropská obranná a bezpečnostní politika*, její podpora dosahuje kolem 80%. Následuje podpora pro společnou zahraniční politiku, která je mezi veřejností o 10% nižší a pohybuje se okolo 70%. V obou případech je však podpora poměrně konstantní. Výsledky nejsou nijak překvapivé – německá veřejnost se jako tradiční odpůrce použití síly v mezinárodních otázkách upřednostňuje v otázce obrany společný postup. Opačně si stojí poslední dva zmiňované projekty, jejichž podpora je prokazatelně nižší a více kolísavá. Podpora pro společnou měnu euro stoupá, s výjimkou podzimu 2000, kdy poklesla o pár procent oproti 50% na počátku měření na jaře 2000. Na podzim 2002 tak dosahuje přes 65%, což je zhruba 15% nárůst. Vezmeme-li v potaz, že společná měna byla zavedena k 1. lednu 2002, na výsledcích se to nijak výrazně neprojevilo. Co se týče poslední zkoumané hodnoty - východního rozšíření - zde se mezi

německou veřejností setkáváme s vůbec nejnižší podporou, jež nedosahuje ani 50%. Na počátku měření na jaře 2000 byla nejnižší: pouze 20% Němců souhlasilo s dalším rozšiřováním Evropské unie, nevyšší podpora byla naopak další rok (jaro 2002), kdy dosahovala 48%. Důvody, proč se německá veřejnost staví skepticky právě k těmto dvěma otázkám, jsou převážně ekonomického charakteru. Veřejnost se podle autorů Klause Busche a Wilhelma Knelagen⁸¹ obává hlavně poklesu ekonomického standartu země. Nejen zavedení eura (médií německou veřejností a médií hojně nazýváno jako „Teuro^{82c)}“, ale i rozšíření Evropské unie o další země vzbuzuje obavy ze zvýšení nezaměstnanosti, poklesu mezd a ohrožení sociálních jistot.⁸³

4. SILNÝ EUROSKEPTICISMUS

4.1 Strany krajně pravicové

Jak je patrné z Taggartova a Szczerbiakova modelu, silný euroskepticismus je v německé politice zastoupen krajně pravicovými stranami. Co mají všechny tyto strany společného je fakt, že Evropskou unii považují za svého „vnějšího nepřítele“. Jejich kritický postoj je primárně založen na nacionalismu, etnocentrismu a odporu ke kapitalismu.⁸⁴ Je však zajímavé, že na rozdíl od úspěchů stran podobného typu v ostatních členských státech zůstávají tyto strany stranami marginálními, s neschopností mobilizovat větší počet voličů. Podle Floriana Hartleba⁸⁵ stojí za touto „neschopností pravice se mobilizovat“ právě německá politická kultura. Vzhledem k historické zkušenosti si veřejné mínění a především média vytvořila jakýsi „obraný mechanismus“, který zabraňuje dokonce i pouhé debatě na toto téma. Je zde zároveň velmi tenká hranice, aby tyto strany nebyly obviněny z podpory nacistické minulosti.⁸⁶ Z tohoto důvodu je jejich vliv na politické rozhodování země marginální. Ani jedna ze tří stran nepřesáhla ve zkoumaném období, ve kterém se odehrály

---

⁸¹ Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism. In: Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration. ed. Robert Harmsen a Menno Spiering (Amsterdam:Rodopi, 2004) 291s.

⁸² Teuro od slova teuer (drahý). Toto slovo se však kromě „novinářské rétoriky“ používá i v oficiálních záznamech. Viz. Ročenka německého statistického úřadu ohledně cenové stability po roce od přijetí eura : <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Preise/Verbraucherpreise/WarenkorbWaegungsschema/EuroTeuroJahr.property=file.pdf> staženo 17.5.2010.

⁸³ Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism, s.83.

⁸⁴ Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in Germany . s 9.

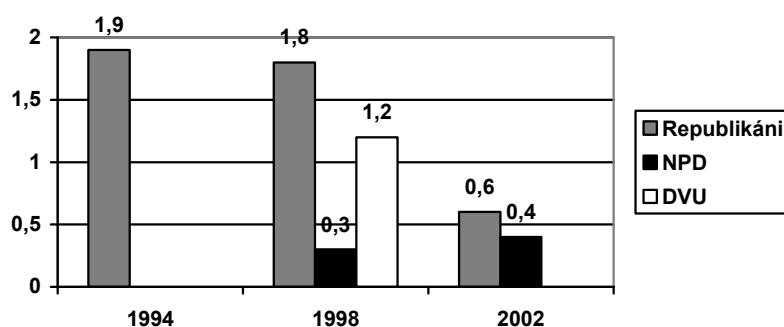
⁸⁵ Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in Germany. Romanian Journal of Political Science,č 2 (2007), 14 s <http://www.sar.org.ro/files/hartleb.pdf> Staženo 17.3.2010

⁸⁶ Ibid.

parlamentní volby celkem třikrát (roky 1994, 1998 a 2002), 5% volební kvórum pro vstup do Bundestagu. V následujícím grafu jsou zachyceny výsledky těchto stran, s nejlepším výsledkem – 1,9% – se umístili ve volbách v roce 1994 Republikáni.

Graf 4: Výsledky krajně pravicových stran ve volbách do Bundestagu v letech 1994-2002.

(Hodnoty jsou uvedeny v procentech)

Zdroj: Bundeswahlleiter

Na úrovni regionální však v několika případech dosáhly určitých úspěchů v podobě vstupu do zemských parlamentů. Patrně největším úspěchem se ve sledovaném období stal výsledek DVU⁸⁷ do zemského sněmu v Sasku-Anhaltsku po zemských volbách v roce 1998, kdy získala triumfální výsledku téměř 13%⁸⁸ a překonala tak 5% volební kvórum pro vstup do zemského sněmu. Podobný výsledek již strana nikdy neopakovala, druhý nejúspěšnější výsledek byl pouze poloviční : 6,3% ve volbách ve Šlesvicku-Holštýnsku (což vyvrací domněnku o úspěšnosti krajně pravicových stran pouze v tzv. nových spolkových zemích). Obdobné výkyvy spojují i ostatní dvě strany – Republikány a NPD. V případě Republikánů byl nejlepší výsledek do zemské vlády v Bádensku-Württenbersku, kdy v zemských volbách v roce 1992 získali 10,9% hlasů. Podobně vysoký výsledek se opakoval i ve volbách příštích, ve stejné spolkové zemi v roce 1996 – Republikáni získali 9,1%. Je zajímavé, že v žádné další spolkové zemi, ani v ostatních zemských volbách se již podobný triumfální výsledek

⁸⁷ Německá lidová unie - Deutsche Volksunion.

⁸⁸ Přesně 12,9% hlasů.

neobjevoval a tato strana se tak nedostala ani do zemského sněmu.⁸⁹ Co se týče poslední NPD, tato strana se za zkoumané období nedostala ani jednou do žádné ze zemských vlád, dokonce se jí ani nepodařilo přesáhnout hranici 1% hlasů⁹⁰

Nyní bych krátce představila politické programy těchto stran a poukázala tak na konkrétní příklady protievropské rétoriky. Nicméně, jak již bylo patrné z předchozí tabulky, vliv těchto stran na politické rozhodování je ve Spolkové republice minimální, a proto jejich euroskeptická agenda nemá většího významu.

Nejstarší z těchto tří stran je NPD – *Národně demokratická strana Německa*. Založena byla již v roce 1964 v důsledku zrušení ultrakonzervativní Německé říšské strany (*Deutsche Reichspartei*). V období hospodářského růstu si držela (společně s DVU, s níž formovala zemské koalice) poměrně stabilní pozici na zemské úrovni, v 90. letech se však po řadě volebních neúspěchů⁹¹ radikalizovala a vydala se na „extrémnější“ cestu. V této době se také projevuje její asociace s německou neonacistickou scénou a napojení na skinheady.⁹² Dokončení konsolidace strany bylo dovršeno příchodem Udo Voigta v roce 1996, který v jejím čele setrvává až dodnes. Voigt, ačkoliv se nedá označit za typ charismatického politika, má rozhodující vliv na chod a politická rozhodnutí ve straně.⁹³ Ostatně, drtivá většina krajně pravicových stran je založena na tomto principu.

Co se týče postoje k Evropské unii, NPD se staví velmi radikálně – celou organizaci by „rozpustila“ a nahradila by ji jakousi „novou Evropou, zproštěnou od přistěhovalců a nadnárodní ekonomiky“.⁹⁴ Volební program strany, který byl přijat na sjezdu v Hannoveru v roce 1996 se evropské integraci věnoval jen velmi okrajově: z dvaceti stran to je přibližně 1,5 strany.⁹⁵ Nejčastěji se zde objevuje spojení „Evropa úředníků a technokratů“. NPD vidí východisko ve vytvoření „Evropy národů“ (*Europa der Völker*), která by byla založena na

---

⁸⁹ Pro zjištění volebních výsledků : <http://www.election.de/rechtsparteien.html> Staženo 15.4. 2010

⁹⁰Tohoto „úspěchu“ dosáhla ve volbách do zemského sněmu ve Šlesvicku-Holštýnsku v roce 2000. In: <http://www.election.de/rechtsparteien.html> Staženo 15.4. 2010.

⁹¹ Od roku 1970 se jí již nikdy (až do roku 2004, což je již mimo rozsah této práce) nepodařilo překročit 5% hranici pro vstup do zemského sněmu.

⁹² Charles Lee. The Limit of Party-Based Euroscepticism. s 35. In: Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism, Volume I.* (Oxford:Oxford University Press, 2008).s 403.

⁹³ Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in German s.10.

⁹⁴ Ibid,

⁹⁵ Ibid

národně suverénních státech a ve kterých by byl hlas lidu reprezentován pomocí lidových hlasování a referend.⁹⁶

Zajímavé je však sledovat změnu postoje mezi lety 1999 (volby do Evropského parlamentu) a 2002 (volby do Spolkového sněmu).⁹⁷ Kritika vůči přijetí společné měny a volného pohybu osob zůstává u obou programů stejná. Volební program z roku 1999 slibuje navíc zastavení Agendy 2000, východního rozšíření, snížení německých příspěvků do rozpočtu Evropské unie a zablokování možnosti vstupu Turecka do EU.⁹⁸ Změna postoje se projevuje v otázce vnímání Evropské obranné politiky. V programu z roku 1999 se NPD stavěla proti existenci společné evropské obrany s argumentem, že se jedná o oblast spadající pod národní zájmy. O tři roky později, ve volebním programu z roku 2002, však NPD mění svoji argumentaci a vyjadřuje se naopak k podpoře Evropské obranné aliance, která by byla schopna vzdorovat „americkému imperialismu“⁹⁹.

Co se týče další strany, Republikánů¹⁰⁰, zde je její vnímání evropské integrace velmi obdobné. Tato strana byla založena v roce 1983 bývalými členy CSU a zformována byla především jejími třemi pozdějšími významnými lidry – Franzem Handlosem, Ekkehardem Voightem a Franzem Schönhuberem. Právě pod vedením Schönhubera¹⁰¹ prodělala strana výraznou proměnu. Z konzervativní, proevropské strany se strana posunula výrazně „napravo“ a začala se projevovat zřetelně protievropsky.¹⁰² Rétorika Franze Schönhubera byla v této oblasti značně provokativní : „*Evropská integrace může přinést ohromný nárůst zločinu a zločinných band, jako je například Mafie, a také vzrůst drogových dealerů*“.¹⁰³

Na rozdíl od dalších dvou zmíněných stran, Republikáni se evropským otázkám věnují poměrně obsírně. Stejně jako NPD vyzdvihují nutnost přeorganizování stávajícího společenství na Evropu nezávislých, národních států. Ze „Spojených států evropských“ (*Bundesstaat*) prosazují vytvoření „Evropy národních států“ (*Staatenbund*).¹⁰⁴ Silně euroskeptická pozice se projevila i v názvu dokumentu „Evropa vlastní“ (*Europa der*

⁹⁶ Ibidem s 12.

⁹⁷ NPD volební program pro rok 2002

<http://www.pohl-markus.de/Programme/NPD-Kurzprogramm.pdf> Staženo 15.4. 2010

⁹⁸ Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism, s.35.

⁹⁹ Byť v poněkud odlišné podobě než je projekt Společné obranné politiky

<http://www.pohl-markus.de/Programme/NPD-Kurzprogramm.pdf> Staženo 15.4. 2010.

¹⁰⁰ Die Republikaner

¹⁰¹ Franz Schönhuber stál ve vedení strany od roku 1985 do roku 1994.

¹⁰² Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism, s.33.

¹⁰³ Katja Neller. Right Wing Parties nad Euroscepticism in France and Germany .219.

¹⁰⁴ Ibidem.

Vaterländer)¹⁰⁵, který byl publikován v roce 2002 a obsahuje několik základních postojů Republikánů k Evropské integraci. Nalézáme zde hesla jako křesťanství, právo, svoboda, rozmanitost, demokracie, národ a bezpečnost. Republikáni kritizují také evropský proces rozhodování, který se „z 84% udává v Bruselu“.¹⁰⁶ Staví se také velmi kriticky ke společné měně euro¹⁰⁷ a východnímu rozšíření (jako ostatně NPD i DVU), v případě Turecka usilují o veto na jeho vstup a usilují o znovunavrácení určitých politik (hlavně zemědělství) zpět pod kompetenci jednotlivých států.¹⁰⁸

Poslední ze silně euroskeptických stran, DVU, byla založena v roce 1971 v Mnichově Gerhardem Freyem. Freyeho úmyslem bylo založit stranu, která by sdružovala konzervativní pravicové strany, CDU počínaje, NPD konče.¹⁰⁹ Tento úmysl se však nepovedl a DVU se vymezila jako ultrakonzervativní nacionalistická strana, která zastává názor, že za „chudobu a nezaměstnanost v Německu mohou cizinci, Židé a levice“.¹¹⁰ Ve vztahu k evropské integraci se tato strana vymezuje také poměrně radikálně. Podobně jako další dvě krajně pravicové strany, i DVU hlásá prostřednictvím svého programu přetvoření současné Evropy na Evropu suverénních států.¹¹¹ Nicméně, opět platí, že evropská témata jsou ve stranickém programu rozebírána jen velmi okrajově. Na rozdíl od Republikánů a NPD má však DVU poměrně „mocnou posilu“ v podobě stranických novin *National Zeitung*¹¹² Tento krajně pravicový týdeník obsahoval články se silně protievropsky zaměřenou tematikou. Například, jeden z titulků zněl: „Rozšíření EU nás zabije“ anebo „Zastavme bezprávnost v Německu – Evropská unie a Nato ničí náš národ“.¹¹³ Přestože DVU se ve svém stranickém programu k tématu evropské integrace vyjadřuje jen velmi sporadicky, z výše zmíněných novin je poměrně zřejmé její silně protievropské stanovisko.

Závěrem bych chtěla shrnout, že ačkoliv se všechny zmíněné krajně pravicové strany vyslovují k Evropské unii velmi kriticky a oponují ji již ze samotného ideologického hlediska,

---

¹⁰⁵ <http://www.rep.de/content.aspx?ArticleID=510ed20b-a863-4855-ba15-5dfb271af378> Staženo 15.4.2010

¹⁰⁶ Ibidem

¹⁰⁷ Požadují také vystoupení Německa z EMU.

¹⁰⁸ Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism, s.35.

¹⁰⁹ Ibid, s. 34

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ <http://www.die-rechte.info/parteiprogramm/partei-programm/> Staženo 15.4.2010.

¹¹² Národní noviny. Archiv těchto krajně pravicových novin bohužel neumožňuje dohledat články starší než rok 2009, proto pro citaci z novin použiji stat' Katja Neller. Right Wing Parties nad Euroscepticism in France and Germany. která cituje vydání z roku 2002.

<https://www.nationalzeitung.de/shop/page/1?sessid=tcOKf2yEJ7mlBJrq32COh2JNZYV58wvrHGodpUR9cuXDwSJRuCIAR7g3AEqTFEHg>

¹¹³ Katja Neller. Right Wing Parties nad Euroscepticism in France and Germany. s 219.

ve svých programových dokumentech se této oblasti věnují jen velmi málo. Ostatně, euroskeptická agenda není hlavním důvodem, proč jsou tyto strany voleny. Na druhou stranu je ale zřejmé, že tyto strany přitahují voliče spíše euroskeptické než ty proevropsky smýšlející. Co se týče voličské základny, pak platí, že krajně pravicové strany lákají převážně voliče, kteří jsou „*nespokojení s ekonomickou situací, vládou, demokracií nebo politikou (nedůvěra v politické strany či politiky) anebo těmi, kteří vykazují určité sympatie pro xenofobii, etnocentrismus a jsou proti současnému politickému systému*”¹¹⁴. Pokud bychom se měli vyjádřit k voličské základně konkrétněji, pak nejčastěji volí tyto strany mladí lidé ve věku do 26 let, častěji muži než ženy, a osoby s nižším vzděláním spíše než se vzděláním vyšším.¹¹⁵ Toto tvrzení odpovídá složení voličů i v dalších zemích, není to pouze německé specifikum.

4.2 Monotematická euroskeptická hnutí

Během zkoumaného období se postupně na německé politické scéně vystřídala dvě politická uskupení, která založila svoji agendu na kritickém postoji k Evropské unii. Platí zde podobný příklad jako u stran krajně pravicových, tedy ani jedno z hnutí nebylo schopno přesáhnout potřebnou 5% hranici pro vstup do Spolkového sněmu. Na rozdíl od stran krajně pravicových však tato hnutí neuspěla ani na zemské úrovni – ve svém krátkém aktivním období (v obou případech šestiletém)¹¹⁶ se neprosadila ani do jedné zemské vlády. Tato hnutí je zapotřebí zmínit i přes jejich prakticky nulový vliv na politické rozhodování země a nahlížet na ně jako na určitou formu občanské mobilizace, která reagovala na proevropský konsensus německých elit.

V poválečné historii Německa nejsou tato hnutí prvními, která se zformovala za účelem demonstrovat svůj postoj k evropské integraci. V roce 1965 založil brémský obchodník Ernst Ruban *Europapartei* (celým názvem *Europäische Föderalistische Partei*)¹¹⁷. Nicméně, tato

---

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid, s 230.

¹¹⁶ BfB byl aktivní po šestileté období (1994-2000), Pro-DM Partei do svého sloučení se stanou Schill Partei také šest let (1998-2004).

¹¹⁷ Evropská federalistická strana, která byla německou odnoží celoevropského hnutí Föderlastische Internationale der Europäischen föderalistischen Parteien (FI), jež si kladlo za cíl vytvořit jakousi evropskou

strana se na rozdíl od zkoumaných hnutí k procesu evropské integrace stavěla kladně a nedá se tedy považovat za euroskeptické uskupení. *Europapartei* však také nedosáhla téměř žádných podstatných výsledků a po volbách do Bundestagu v roce 1972 se již v politice neangažovala.¹¹⁸

První občanské hnutí s názvem *Bund Freier Bürger- Offensive für Deutschland*¹¹⁹ a programem, jež se staví kriticky k současné podobě Evropské unie, bylo založeno v roce 1994. Jeho zakladatelem byl bývalý člen FDP Manfred Brunner, který byl ze strany vyloučen na základě neshod s vedením strany, když se stavěl kriticky k přijetí Maastrichtské smlouvy.¹²⁰ Druhou v pořadí založení se stala iniciativa *Pro Deutsche Mitte- Initiative Pro-DM Partei* (zkráceně Pro-DM), která byla založena v roce 1998 Bolko Hoffmannem.¹²¹

Jak lze vysvětlit vznik euroskeptických iniciativ právě v tomto období? Hlavní důvod spočívá podle Oskara Niedermayera v reakci na Maastrichtskou smlouvu a zavedení jednotné evropské měny.¹²² Toto tvrzení dokazuje na základě rozboru jejich volebních programů. Program *BfB* z roku 1995 si za hlavní prioritu kladl přetvoření Evropské unie v konfederaci „svobodných občanů“. Kriticky se stavěl také k samotné Maastrichtské smlouvě, kterou odsuzoval jakožto „příliš odvážný krok“¹²³ *BfB* však nebyl pouze euroskeptickou iniciativou – ta byla včleněna do širší pravicově-populistické agendy, která byla namířena také proti zvýšené kriminalitě a imigrantům.¹²⁴ *Pro-Dm Partei* ve svém předvolebním programu z roku 1998, ostatně jak již z názvu samotného hnutí vyplývá, oponovala především společné měně euro a stavěla se pro zachování německé marky. Tato iniciativa spustila finančně velmi nákladnou kampaň před parlamentními volbami v roce 1998, na zisku hlasů se to však neprojevalo. Na spolkové úrovni nezískala ani 1% hlasů.¹²⁵ Strana již po tomto výsledku do Bundestagu nekandidovala a zároveň opustila od agresivní rétoriky vůči euru, což

---

konfederaci, skládající se z proevropsky zaměřených národních stran. In: Niedermayer Oskar. *The Party System: Structure, Policy and Europeanization*. s 135.

¹¹⁸ V parlamentních volbách v roce 1969 dosáhla pouze 0,2% hlasů, v následujících volbách v roce 1972 získala 0,1% hlasů. In: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1972.html

¹¹⁹ Do českého jazyka lze přeložit název jako *Svaz svobodných občanů – ofenzíva pro Německo*.

¹²⁰ Florian Hartleb. *Party-based Euro-skepticism in Germany*, s3.

¹²¹ V českém jazyce : *Proněmecký střed -Iniciativa pro německou marku*.

¹²² Niedermayer Oskar. *The Party System: Structure, Policy and Europeanization*. s.135.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Florian Hartleb. *Party-based Euro-skepticism in Germany* s 4.

¹²⁵ Konkrétní zisk strany byl 0,9% hlas

In: http://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1998.html

demonstrovala přejmenováním se celého hnutí pouze na *Deutsche Mitte* a následným sloučením se s populistickou stranou *Schill Partei*.¹²⁶

Společným jmenovatelem těchto dvou hnutí byl silný vliv jejich politického vůdce na charakter celého hnutí. Tento argument lze vyvodit ze skutečnosti, že po jeho odchodu hnutí přestává fungovat a rozpadá se.¹²⁷ Je zajímavé, že ačkoliv tato hnutí sázela na poměrně radikální a nákladné kampaně (především v otázce proti přijetí společné měny euro, časté byly jejich slogany: *Kampf gegen Euro!*)¹²⁸, ani jedné ze stran se nepodařilo zmobilizovat dostatečný počet voličů pro vstup do Spolkového sněmu i sněmů zemských a to i přesto, že obecně mezi německou veřejností se euro netěšilo velké podpoře. Je zajímavé se zaměřit na otázku, proč tato hnutí neuspěla? Není pochyb o tom, že hnutí selhala při pokusu ustavit se jako politická síla. Vysvětlení může spočívat v jejich populistické rétorice, která občas sklouzávala i k projevům sympatií s krajně pravicovou scénou, což mohlo v očích německé veřejnosti vést ke zdiskreditování jejich euroskeptické agendy.¹²⁹ Populisté mají v Německu *apriori* stíženou situaci: média i veřejné mínění se vzhledem k historické situaci staví k tomuto tématu velmi podezřívavě a obezřetně, čímž je prakticky vyloučen byť jen pokus o diskuzi na toto téma.¹³⁰ To je bezpochyby jeden z hlavních důvodů, proč v Německu dochází k selhání silné euroskeptické agendy.

---

¹²⁶ Niedermayer Oskar. *The Party System: Structure, Policy and Europeanization*, S 137.

¹²⁷ BfB se rozpadá po odchodu Manfreda Brunnera, který ze stany odešel kvůli vnitrostranickým sporům. Druhá iniciativa – Pro-DM Partei – se rozpadá po smrti Hoffmanna v roce 2007.

¹²⁸ Florian Hartleb. *Rechtspopulistische Parteien*. Konrad Adenauer Stiftung, Nr. 143/2005. Sankt Augustin. 2005. 53 s, s 22. <http://www.extremismus.com/texte/repop2.pdf> Staženo 19.4. 2010

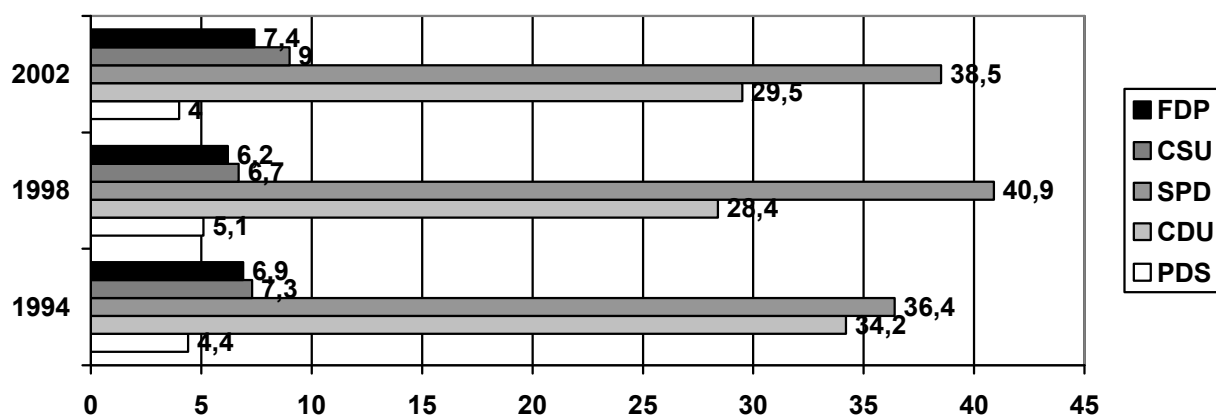
¹²⁹ Manfred Brunner se například v předvolební kampani v roce 1998 obrátil na Jörga Haidera a přemluvil ho k podpoře jeho kampaně. In: Florian Hartleb. *Party-based Euro-skepticism in Germany* s 4.

¹³⁰ *Ibidem*, s, 5.

5. SLABÝ EUROSKEPTICISMUS

Podle politologů Taggarta a Szczerbiaka patří do této skupiny všechny parlamentní strany kromě strany Zelených. Nicméně, jak již bylo naznačeno, mezi parlamentními stranami je z jejich stranických dokumentů velmi složité odhalit jakékoliv euroskeptické tendence, neboť otázkám evropské integrace věnují všeobecně velmi málo prostoru. Nositeli euroskeptických tendencí jsou proto v německém případě spíše samotní politici, než celé politické strany.¹³¹ Tato strategie, kdy strana formálně nezastává euroskeptickou agendu, avšak někteří z jejích politiků tuto agendu podporují, není na německé politické scéně ničím ojedinělým. Jednání v nesouladu se stranickými programovými dokumenty nazvala Julie Teschner výstižně jako tzv. *black sheep strategy*.¹³² Nyní se pokusím na základě hlavních stranických dokumentů zanalyzovat postoj všech pěti parlamentních stran k evropské integraci. Pro lepší orientaci zde uvádím graf všech těchto stran s jejich dosaženými volebními zisky z voleb do Bundestagu v letech 1994, 1998 a 2002.

Graf 5: Výsledky parlamentních stran ve volbách do Bundestagu v letech 1994 -2002
(Hodnoty jsou uvedeny v procentech)

Zdroj: Bundeswahlleiter

¹³¹ Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism.s 89.

¹³² Do českého jazyka lze přeložit jako „strategie černé ovce“ Teschner Julia. No Longer Europe’s Europhiles? 74.

Jednotlivé strany jsou rozdělené podle modelu Charlese Leeho po dvojicích. Nejprve se zaměřím na strany s tzv. kontinuální euroskeptickou agendou : levicovou PDS a bavorskou CSU, druhou dvojicí jsou strany, které spojuje tzv. ad-hoc agenda: SPD a CDU. FDP je ponechána mimo toto rozdělení, ačkoliv je také řazena mezi slabě euroskeptické strany. U této strany se rojevuje velmi silně rozpor mezi jejím národně liberálním křídlem, které vykazuje určité euroskeptické tendence a zbytkem strany, jež se staví k otázkám evropské integrace pozitivně.

6.1 Strany s kontinuálně euroskeptickou agendou : PDS a CSU

Podle Taggartova a Szczerbiakova modelu euroskepticismu je levicová PDS jedinou stranou, která vykazuje euroskeptické tendence na celostranické úrovni. Tato strana, jež bývá považována za nástupce východoněmecké SED a svými odpůrci titulována nelichotivými přívlastky jako „Ex-Stasi“ či „Východní Liga“ je nejmladší parlamentní stranou : založena byla v roce 1989.¹³³ Do spolkového sněmu se však dostala až v roce 1998, kdy o 0,1% hlasů překročila 5% volební kvórum. V nadcházejících parlamentních volbách se však do Bundestagu opět nedostala.¹³⁴ Pro vstup do Bundestagu je strana víceméně závislá na tzv. *Erststimme*, neboli přímo volených politicích, což dodává důležitosti charismatickým lídrům této strany. Nicméně, i přes poměrně nestabilní situaci ve Spolkovém sněmu je tato strana velmi silná na regionální úrovni, a to především v „nových spolkových zemích“. Dokladem toho jsou například volby ve spolkové zemi Meklenbursko-Přední Pomořansko, kde tradičně získává PDS kolem 23% hlasů. Hranice 20% se drží i v Sasku-Anhaltsku.¹³⁵ Právě díky poměrně silné pozici této strany na regionální úrovni má PDS relativně stabilní situaci prostřednictvím německé *Bundesrat*, ve které jsou zastoupeni členové zemských vlád.¹³⁶

Programově je PDS jedinou parlamentní stranou, která si vyvinula kontinuální kritiku evropského konsensu, na kterém se shodovaly ostatní strany zastoupené v Bundestagu.. Toto

---

¹³³ Viola Neu. Das Janusgesicht der PDS(Baden Baden : Nomos)2004, 290s, s 17.

¹³⁴ Ibid. s 288-9.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Na úrovni zemské utvářela tato strana ve zkoumaném období také tzv. rudo-rudé koalice se stranou SPD. In: Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism.. s27.

tvrzení je poměrně logické, vezmeme-li v úvahu, že si strana budovala soustavnou kritiku k tzv. západním politickým strukturám.¹³⁷ Navzdory tomuto faktu se však PDS, která se snaží konsolidovat svoji pozici primárně na úrovni zemské, evropským otázkám ve svých programových prohlášeních mnoho nevěnuje. Všeobecně lze říci, že kritika směřována třem oblastem – EMU a společné měně, nedostatku demokratického deficitu a transparentnosti vně evropských institucí a *Společné zahraniční a bezpečnostní politice (SZBP)*. Přístup k poslední ze zmiňovaných oblastí prošel změnou na konci 90. let, kdy PDS přehodnotila svůj postoj po spojenecké invazi do Kosova v roce 1999 a německé podpoře Spojených států v Afganistánu v boji proti terorismu v roce 2001. PDS se staví velmi skepticky k „válce proti terorismu“, v níž vidí jen „záminku na prosazení ekonomických a strategických zájmů Spojených států.“ Současně se tak pouští i do kritiky Evropské unie za podporu USA v jejich tažení.¹³⁸ Levice podporuje, aby se z Evropské unie stala civilní velmoc a staví se velmi striktně k otázce militarizace.¹³⁹ PDS se také vyjadřuje k podpoře silné regionální spolupráce, a to nejenom skrze Evropskou unii, ale také například skrze spolupráci se zeměmi bývalého Sovětského svazu. Tím má být zajištěna co největší stabilita a mohlo dojít k překonání nežádoucí globalizace.¹⁴⁰

V případě další z oblastí kritiky PDS – Evropské měnové unie a přijetí společné měny je více než zajímavé, že při srovnání volebních programů z roku 1998 a 2002 se otázce společné měny věnuje (sice okrajově) jen první z nich. V případě programu z roku 2002 je tato otázka již zcela ignorována, patrně z důvodu, že přijetí eura již bylo hotovou věcí.¹⁴¹ Hlavním z argumentů levice proti euru je obava, že „euro podkopává sociální stát“.¹⁴² Co se týče otázky rozšíření Evropské unie, zde nezastává PDS jednotný názor. V případě východního rozšíření dává najevo svoji podporu, zatímco k dalším potenciálním rozšířením se staví skepticky. Ve volebním programu z roku 2002 je právě východní rozšíření viděno jako „nová šance“ pro oživení především východoněmeckých trhů a regionů.¹⁴³ Další rozšiřování

---

¹³⁷ Lee, „Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany dark matter s16.

¹³⁸ http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_2002_-_Programm.pdf s23. Staženo 17.5.2010.

¹³⁹ Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism. s20

¹⁴⁰ http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_2002_-_Programm.pdf s 8.

¹⁴¹ Ibid.

¹⁴² http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_1998_-_Programm.pdf s. 55

¹⁴³ http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_2002_-_Programm.pdf s. 8

EU jsou však hodnocena za „příliš idealistická, nedemokraticky provedená a podníčená obchodními zájmy“.¹⁴⁴

Poslední oblastí, která sklízí notnou dávku euroskepticismu, je nedostatek demokratických procesů uvnitř společenství. PDS se staví za větší pravomoci Evropského parlamentu a „přiblížení se Evropě občanům“.¹⁴⁵ Také podporuje větší participaci Evropanů na rozhodovacích procesech v Evropské unii, kde argumentuje, že čím užší se integrace stává, tím větší mají občané právo podílet se na jejím směřování.¹⁴⁶ Ve volebním programu z roku 1998 je důležitost demokratizace Evropské unie vyjádřena již v samotném názvu kapitoly – *Pro demokratizaci Evropské Unie*.¹⁴⁷ Tento požadavek se ostatně objevuje i v programu z roku 2002.¹⁴⁸ PDS se nestaví proti hlavní myšlence evropské integrace, naopak, její přínos vidí zejména v obraně proti nacionalismu. Kriticky se staví ale k ústavním smlouvám – k Maastrichtské, Amsterdamské a Nicejské jakožto k „selhání demokratizace a pokroku v Evropské unii“.¹⁴⁹

Při shrnutí evropské politiky levicové PDS není pochyb o tom, že se zde setkáváme s jkontinuální a poměrně propracovanou euroskeptickou agendou. Přestože tato strana získává relativně slabé zastoupení ve Spolkovém sněmu (ve zkoumaném období se dostala pouze v jedné volbě ze tří), její vliv spočívá v její silné regionální pozici, která se promítá do složení Spolkové rady. Pokud bychom klasifikovali míru euroskepse, pak vzhledem k opozici vůči některým politikám EU : Evropské měnové unii a jednotné měně, relativně „ostré“ kritice demokratického deficitu evropských institucí a Společné zahraniční a bezpečnostní politice vyplňuje tato strana definici slabého euroskepticismu.

---

¹⁴⁴ Charles Lee. *The Limits of Party-Based Euroscepticism*. s 57.

¹⁴⁵ Podobně argumentuje i strana Zelených . In: Charles Lee. *The Limits of Party-Based Euroscepticism* s 20.

¹⁴⁶ http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_1998_-_Programm.pdf s. 55.

¹⁴⁷ Für eine demokratische Europäische Union. In :

http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_1998_-_Programm.pdf s.53

¹⁴⁸ Die Europäische Union demokratisieren.

http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_2002_-_Programm.pdf s 18.

¹⁴⁹ Ibidem s 53.

CSU

Za další ze stran s kontinuální euroskeptickou agendou je považována bavorská strana CSU. Úvodem bych nastínila specifický statut této regionální a lidové strany.¹⁵⁰ Specifickým rysem této bavorské regionální strany je konzervatismus, definovaný ve smyslu bavorského nacionalismu a chránění bavorských zájmů. Na federální úrovni strana vystupuje společně s CDU, se kterou má společnou parlamentní frakci. Na úrovni zemské – spolkové země Bavorska – ale vystupuje strana samostatně.¹⁵¹ Bavorská CSU má oproti předchozí zmíněné PDS jednu nespornou výhodu, a tou je její podíl na spolkové vládě. Na druhou stranu, právě vzhledem k tomuto spojení je vázána společným volebním programem¹⁵², který prakticky znemožňuje jakýkoliv odklon od tradičně proevropského konsensu CDU. Kritický postoj k evropské integraci může rozvíjet tedy pouze na úrovni zemské a ve volebních programech do bavorského Landtagu, kde CSU je v celé své poválečné historii nejvíce volenou stranou v Bavorsku, s pravidelným ziskem přes 50%.¹⁵³

Mezníkem ve vnímání evropské integrace se stal nástup Edmunda Stoibera do pozice ministerského předsedy Bavorska v roce 1993. Spolu se změnami, které přinesla Maastrichtská smlouva a se zvyšující se mírou euroskepse u veřejnosti se Stoiber chopil úlohy „garanta bavorských zájmů“ a kritika neduhů Evropské Unie.¹⁵⁴ Nicméně, ani tento posun ještě neznamenal, že by se CSU odklonila od proevropského postoje.

CSU se staví kriticky ke třem oblastem evropské integrace. První z nich je zřejmě „nejhlasitější“ - kritika EMU a společné jednotné měny. CSU dále klade důraz na nutnost reformy strukturálních fondů a společné agrární politiky, omezení volného pohybu osob a v neposlední řadě také klade velký důraz na dodržování principu subsidiarity.¹⁵⁵

Nyní se zaměřím právě na kritiku Evropské měnové unie, která byla do jisté míry ovlivněna personálními rozpory mezi jejími představiteli. Hlavní spor byl veden mezi bavorským ministerským předsedou Edmundem Stoiberem a předsedou CSU a zároveň

---

¹⁵⁰ V němčině se používá výraz Volkspartei.

¹⁵¹ Lee, „Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany. s 18.

¹⁵² Viz např. <http://www.hss.de/mediathek/archiv-fuer-christlich-soziale-politik/parteiprogramme/bundestagswahlen.html> Staženo 17.5.2010.

¹⁵³ Viz http://www.hss.de/fileadmin/media/downloads/ACSP/0911_Wahlergebnisse.pdf Staženo 17.5.2010.

¹⁵⁴ Ibid s. 51.

¹⁵⁵ Charles Lee, „Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany. s18.

ministrem financí SRN Theodorem Waigelem.¹⁵⁶ Stoiberovou největší obavou bylo slabé euro, které by mohlo být zneužitelné v rétorice politických extremistů. Jak se vyjádřil v rozhovoru pro Financial Times „*Pokud by nová měna nebyla stabilní, pak by kdokoliv z pravice mohl začít získávat hlasy. Le Pen ve Francii je dost špatný, ale takový Le Pen v Německu by měl přirozeně ještě horší dopad.*“¹⁵⁷ Zároveň, Stoiber ve své rétorice poukazoval na historickou hodnotu a symbolický odkaz německé marky, kterou má pro německé obyvatele. Stoiber, ačkoliv později opustil od tvrdé kritiky eura, podmiňoval jeho přijetí odpovídajícími finančními reformami uvnitř Evropské unie a výrazně oponoval jeho rychlému zavedení.¹⁵⁸ Naproti tomu Waigel, který byl do svého postu ministra vnitra obsazen kancléřem Kohlem také z důvodu jeho proevropského smýšlení, podporoval zavedení společné měny ve stanoveném úseku a naopak jeho zpoždění považoval za ekonomicky nevýhodné.¹⁵⁹

Ve volebních programech strany není věnována evropským otázkám velká pozornost, tento fakt není nijak překvapivý vzhledem k tomu, že CSU je stranou především regionální. Z volebního programu do zemského sněmu v roce 1998 je patrné, jak velký důraz je kladen na přetvoření současného modelu EU na tzv. Evropu regionů (*Europa der Regionen*).¹⁶⁰ K otázce východního rozšíření se CSU staví pozitivně, hlavním důvodem podpory je především zajištění stability regionu a ekonomické výhody, které nastanou otevřením trhu. Přesto má však CSU dvě výhrady v této oblasti – první z nich je obava z nárůstu nezaměstnanosti, a proto své rozhodnutí podpořit rozšíření EU v roce 2004 podmínila omezením pracovní mobility pro nové země. Druhou podmínkou je dle programu i zrušení tzv. Benešových a Bierutových dekretů, které „nemají v EU žádné opodstatnění“.¹⁶¹

Je zřejmé, že postoj bavorské CSU k evropskému společenství je skeptičtější než v případě sesterské strany CDU. Právě možnost prosazení se jejím prostřednictvím na

---

¹⁵⁶ Edmund Stoiber zastával funkci bavorského ministerského předsedy v letech 1993-2007. Theo Waigel byl ve funkci předsedy CSU od roku 1988 do roku 1999 a funkci ministra financí vykonával v letech 1989 – 1998.

¹⁵⁷ *Financial Times*. 26.11.1998. In: Vaughne Miller. EMU: Views in the other Member States. Research paper 98/39, Library of House of Commons. 44 s, s 7.

<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp98/rp98-039.pdf> Staženo 10.4.2010.

¹⁵⁸ Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in Germany.s 4.

¹⁵⁹ Michelle Knodt a Nicola Staeck. Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy. s.6

¹⁶⁰ Freistadt Bayern in einem Föderalen Europa der Regionen.

http://www.hss.de/fileadmin/migration/downloads/CSU-Programm_LTW_1998.pdf s 29. Staženo 19.4. 2010

¹⁶¹ Ibid.

spolkové úrovni přináší paradoxně určitá omezení euroskeptické agendy této strany. Hlavní kritika Evropské unii je věnována především otázce posílení úlohy jednotlivých regionů uvnitř evropského společenství a přeorganizování principu subsidiarity tak, aby byla umožněna větší míra decentralizace. Nejvíce kritiky si však zaslouhuje pod vedením dlouholetého ministerského předsedy Bavorska Edmunda Stoibera projekt EMU společně s jednotnou měnou euro. Ačkoliv, uvnitř strany se objevují i hlasy, zastoupené ministrem financí Theo Waigelem, na podporu tohoto projektu. Z této diskuze je patrné, jak velký vliv má na vytváření a prosazování euroskeptické agendy lidský faktor spíše než stranické dokumenty. Vzhledem k podpoře projektu evropské integrace jako takového a míře „skepse“ vůči určitým politikám je CSU Taggartem a Szczerbiakem klasifikována opodstatněně jako strana se slabě euroskeptickou agendou.

5.2 Ad-hoc euroskeptická agenda : SPD a CDU

V případě dvou velkých lidových stran je opět velmi problematické sledovat euroskeptickou agendu z oficiálních dokumentů. Jejich základní programy, tzv. *Grundsatzprogramy*, se evropskou integrací zabývají jen velmi okrajově. V případě SPD v programu z roku 1998 je tomuto tématu věnována pouze jedna strana z celkového počtu 35 stran¹⁶². Co se týče křesťanských demokratů, zde jsou v 78. stránkovém zakládajícím programu z roku 1994 Evropské unii věnovány strany dvě.¹⁶³

Historická zkušenost, společně s obdobím tzv. permissivního konsensu, předurčil jejich proevropský postoj na dlouhá léta dopředu. Z důvodu omezeného prostoru v této práci a časové náročnosti, kterou by vyžadoval bližší průzkum euroskeptických tendencí na neoficiální linii obou stran, se v této práci zaměřím pouze na jejich postoj k EMU, jakožto k tématu, které bývá nejčastěji mezi euroskeptiky zmiňováno. Debata ohledně EMU opět dokládá, že euroskeptická agenda je mnohem více závislá na rétorice jednotlivých politiků, než na programových dokumentech politických stran.

Co se týče křesťanských demokratů, zde je jejich proevropská linie zesílena osobou kancléře sjednotitele Helmuta Kohla, který byl zároveň velmi nadšeným podporovatelem

---

¹⁶² In: <http://library.fes.de/pdf-files/bibliothek/retro-scans/fa98-07828.pdf> Staženo 16. 5. 2010 s16.

¹⁶³ In http://www.kas.de/upload/themen/programmatik_der_cdu/programme/1994_Hamburg_Grundsatzprogramm_Freiheit_in_Verantwortung.pdf Staženo 16. 5. 2010 s 60/1.

evropské měnové unie.¹⁶⁴ Je však zajímavé, že i přes jeho velkou zainteresovanost v tomto tématu se při volbách do Bundestagu v roce 1998 raději tématu EMU a přijetí eura úplně vyvaroval.¹⁶⁵ Kohl měl ve straně poměrně mocného soupeře – Wolfganga Schäubleho.¹⁶⁶ Ten byl ve své rétorice mnohem opatrnější a poukazoval na nutnost „národních vazeb na německou marku“.¹⁶⁷ Ve všeobecné rovině lze říci, že se členové SPD staví k projektu EMU skeptičtěji než křesťanští demokraté. Budoucí sociálnědemokratický kancléř Gerhard Schröder a ministerský předseda Dolního Saska, který se zpočátku stavěl rozhodně více kriticky ke společné měně než Helmut Kohl, však po zvolení do funkce nastartoval jakousi umírněnější cestu. Ještě v roce 1997 upřednostňoval „kontrolované odložení“ eura před zeslabením konvergenčních kritérií, dokud nebude jistota, že je minimálně tak silné, jako byla německá marka a dokud nebude vytvořen mechanismus, který by garantoval stabilitu trhu s prací.¹⁶⁸ Schröderovi oponoval Oskar Lafontaine, ministerský předseda Sárska a předseda SPD v době této debaty (1997-98) Lafontaine je považován za podporovatele společné měny a naopak argumentoval pro spuštění eura okamžitě – na rozdíl od Schrödera – po splnění konvergenčních kritérií. Obával se totiž, že pokud bude dán příliš velký důraz na stabilitu eura, což by mohlo vést k jeho odložení, pak může dojít k příliš velkým schodkovým výdajům.¹⁶⁹

Další případ ad-hoc euroskeptické agendy se projevil u obou stran na zemské úrovni. V případě CDU se jednalo o volby v Sasku v roce 1999, v případě SPD pak o zemské volby v Bádensku-Württenbersku v roce 1996.¹⁷⁰ Oběma stranám však „náhlý obrat“ v rétorice nepřinesl očekávané hlasy, spíše naopak. Je tedy logické, že ani jedna ze stran již podobnou agendu nikdy neopakovala. Vznik euroskeptické agendy byl u SDP podmíněn veřejným míněním, kdy se podle průzkumu *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 80% obyvatel vyslovilo proti společné měně¹⁷¹ SPD se tedy pokusila „využít situace“ a sociálně-demokratický kandidát na ministerského předsedu této spolkové země Dieter Spöri přirovnal přijetí eura ke

---

¹⁶⁴ Frank Bösch. *Macht und Machtverlust: Die Geschichte der CDU*.s 32.

¹⁶⁵ Je pravděpodobné, že téma bylo vynecháno z předvolební kampaně z důvodu velmi slabé podpory veřejnosti. In: Vaughne Miller. *EMU: Views in the other Member States*.s8.

¹⁶⁶ Předseda stranické frakce CDU/CSU v Bundestagu v letech 1991 až 2000.

¹⁶⁷ Michelle Knodt a Nicola Staeck. *Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy* s..6

¹⁶⁸ *Ibid*.s7.

¹⁶⁹ *Ibid*.s8.

¹⁷⁰ Charles Lee,“Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany s18.

¹⁷¹ *Frankfurter Allgemeine Zeitung*. 15.11.1995. In: *Ibidem*

spáchání harakiri.¹⁷² Zároveň, Spöri byl velmi kritický již k samotnému názvu – podle něj euro postrádá atraktivitu a je jasným dokladem, jak „neprofesionálně je EMU připravena“.¹⁷³ Mnoho jeho politických kolegů (nejen uvnitř strany), označilo Spöriho za populistu. Přes veškerá očekávání si SPD v počtu hlasů oproti minulým volbám pohoršilo o 4,4%.¹⁷⁴ Jediný, kdo z této náhlé euroskeptické agendy vytěžil, byli Republikáni se ziskem 9,1% hlasů. Není divu, že podobnou strategii již SPD neopakovala.

Spouštěčem euroskeptické agendy se pro CDU v zemských volbách v Sasku stalo nikoli veřejné mínění, nýbrž otázka státního příspěvku firmě Volkswagen. Když vláda křesťanských demokratů odhlasovala příspěvek ve výši 779 miliónů marek automobilce Volkswagen, Evropská komise shledala tento krok nelegálním v souladu s evropským právem ohledně volné soutěže.¹⁷⁵ Ministerský předseda Saska a zároveň člen CDU Kurt Biedenkopf se proti tomuto rozhodnutí odvolal, a přestože mu bylo nakonec vyhověno, mezi veřejností i politickými elitami zanechalo určitou obavu ze ztráty národních kompetencí ve prospěch Bruselu. Dokladem tohoto „rozladění“ bylo hlasování v Bundesratu v roce 1998 ohledně EMU, kdy bylo Sasko jedinou spolkovou zemí, která se zdržela hlasování.¹⁷⁶ Podle Charlese Leeho, který se tímto problematikou blíže zabývá ve své stati *Dark Matter*.¹⁷⁷, měla tato změna rétoriky u CDU čtyři hlavní důvody. Prvním z nich byla snaha CDU zmenšit rozdíl s euroskeptickou PDS, která se jeví jako druhá nejsilnější strana v Sasku. Za druhé, mělo dojít k podpoře osobnosti samotného Biedenkopfa, který se rád prezentuje jako „otec země“ (*Landesvater*).¹⁷⁸ Za třetí, tímto obratem v rétorice měla být vládnoucí koalice CDU/CSU-FDP upozorněna na důležitost role jednotlivých států v evropských strukturách. V neposlední řadě mohl být tento obrat také jakéhosi „osobní charakteru“ – Biedenkopf, jakožto politický rival kancléře Kohla ze 70.let, se touto kampaní mohl snažit oslabit kancléřovu autoritu. Volby v roce 1999 dopadly následovně – CDU získala 56,9% hlasů, oproti předchozím volbám z roku 1994 došlo ke ztrátě 1,2%.¹⁷⁹

---

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ Ibidem

¹⁷⁴ Z 29,5 % hlasů ve volbách v roce 1992 získali 25,1% ve volbách v roce 1996.

http://www.bundeswahlleiter.de/de/landtagswahlen/ergebnisse/downloads/ltw_ab46_sitze.pdf

¹⁷⁵ Charles Lee, “Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany s19.

¹⁷⁶ Viz. Klaus Busch. Wilhelm Knelagen . German euroscepticism s89.

¹⁷⁷ Charles Lee, “Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany.

¹⁷⁸ Ibid s.19

¹⁷⁹ 58,1%. http://www.election.de/cgi-bin/content.pl?url=/ltw_sn.html Staženo 17.4. 2010

Celá debata ohledně EMU a pak tzv. ad-hoc euroskeptická agenda dokládá, že euroskepticismus není v německém případě otázkou celých politických stran, ale spíše jednotlivých politiků. Zároveň platí, že euroskeptická agenda je velmi snadno náchylná k populismu a oportunistu jednotlivých politických představitelů.

5.3 FDP

Liberální strana *Freie demokratische partei* byla založena krátce po válce, v roce 1948. V minulosti bývala tato strana častým koaličním partnerem jedné ze dvou „velkých“ německých stran SPD a CDU/CSU a od německého sjednocení se podílela na koaliční vládě kancléře Helmuta Kohla do roku 1998.¹⁸⁰ Zároveň zastával Klaus Kinkel, člen FDP, funkci ministra zahraničních věcí v letech 1992-1998.

Co se týče postoje strany k evropským otázkám, strana se prohlašuje za *Euroapartei*¹⁸¹. Navzdory oficiální proevropské linii ve svém postoji ale není jednotná a euroskeptické tendence jsou zastoupeny u jejích vnitropolitických frakcí. Konkrétně se „soupeření „proevropského“ progresivního (*progressives*) a „euroskeptického“ národně-liberálního (*national-liberal*) křídla. Právě toto euroskeptické oponovalo například již samotné myšlenky *Evropského společenství uhlí a oceli* (ESÚO).¹⁸² Jejich vnitrostranický boj má zřetelný teritoriální rozměr. První křídlo, která se vyslovuje proevropsky, je voleno tradičně v jihozápadních spolkových zemích a hanzovních městech. Druhé křídlo má naopak silnou voličskou základnu v Hesensku, Dolním Sasku a nejlidnatější spolkové zemi Severním Porýní- Vestfálsku. V zemích bývalé NDR dosahuje tato strana malých zisků.¹⁸³

Co se týče konkrétních reakcí, oficiální dokumenty se vyslovují pro jasnou podporu členství Německa v EU. Volební program z roku 1998 s názvem *Es ist Ihre Wahl!* (Je to Vaše volba!) obsahuje tvrzení, že „evropský integrační proces je sám o sobě nejlepším

¹⁸⁰ Koaličním partnerem byla v letech 1949-56, 1961-6 a 1969 – 98. In: http://www.fdp-bundespartei.de/webcom/show_article.php?wc_c=386&wc_id=1&wc_lkm=748 Staženo 17.4. 2010

¹⁸¹ In: http://www.freiheit.org/files/288/1990_FDP-Ost_Liberales_Manifest.pdf s.8. Staženo 17.4. 2010

¹⁸² Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism. s 27.

¹⁸³ Viz tabulka s volebními výsledky http://www.election.de/cgi-bin/content.pl?url=ltw_wahl.html Staženo 17.4. 2010

*garantem bezpečnosti a stability v Evropě.*¹⁸⁴ Přesto se však strana stavěla kriticky k tehdejšímu smluvnímu uspořádání Evropské unie. Podle FDP by měla být vytvořena jakási Ústava, která by mnohem lépe reflektovala aktuální výzvy, jimž Evropská unie čelí. Tato Ústava by měla být zároveň „posvěcena“ lidem prostřednictvím lidového referenda.¹⁸⁵ Co se týče institucionálních změn, zde se vyslovila FDP pro posílení pravomocí Evropskému parlamentu, a to především v otázce spravedlnosti a domácí politiky.¹⁸⁶

O společné měně euro není ve volebním programu z roku 1998 ani jedna zmínka, avšak volební program pro nadcházející volby do BT v roce 2002 s názvem *Bürgerprogramm 2002*¹⁸⁷ tuto problematiku – sice okrajově – zmiňuje. K euru se FDP staví poměrně skepticky. Liberálové argumentují, že euro není „samospásné“, a tudíž nedokáže vyřešit ekonomické problémy Evropy. Ty by byly vyřešeny jedinečně dalekosáhlými fiskálními reformami, které by byly založeny na liberalizaci trhu.¹⁸⁸ Právě společná měna je oblastí zřejmě největší kritiky Evropské unie od FDP, ostatní oblasti evropské politiky, například SZBP nebo otázka východního rozšiřování EU, jsou přijímány kladně. Co se týče Společné zahraniční a bezpečnostní politiky, FDP oceňuje zavedení tzv. *rapid reaction force* a staví se pozitivně k otázce společné obranné politiky. Východní rozšiřování EU vidí jako „historickou možnost na překlenutí rozdělené Evropy.“ Co se týče Turecka, zde se strana vyslovuje pro jeho přijetí, ovšem za podmínky splnění požadovaných kritérií.¹⁸⁹

Vliv liberálů na proces politického rozhodování ve Spolkové republice Německo je zesílen jedním důležitým faktorem. Tím je vzhledem k vysokému koaličnímu potenciálu strany poměrně vysoká šance na obsazení do vládní koalice a obsazení postu ministra zahraničních věcí. Vliv FDP na tvorbu evropské politiky je tedy navzdory volebním ziskům poměrně velký. Z tohoto důvodu se programové teze věnují zahraniční, respektive evropské politice, z velké části. Na druhou stranu však dochází ke zřetelnému omezení „euroskeptické agendy“ této strany, pokud je její koaliční partner více proevropsky orientován. FDP je tak nucena díky koaličním smlouvám následovat obdobnou linii, ačkoliv s tím mohou někteří její

---

¹⁸⁴ V německém originále : Der Europäische Einigungsprozess selbst ist die beste Garantie für Sicherheits und Stabilität in Europa. In: http://www.freiheit.org/files/288/1998_Bundestagswahlprogramm.pdf s 24.. Staženo 17.4. 2010

¹⁸⁵ Velká důležitost je přisuzována otázce lidských práv. Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism. s 27.

¹⁸⁶ http://www.freiheit.org/files/288/1998_Bundestagswahlprogramm.pdf s 97. Staženo 17.4. 2010

¹⁸⁷ http://www.freiheit.org/files/288/2002_Bundestagswahlprogramm.pdf s 57. Staženo 17.4. 2010

¹⁸⁸ Ibid, s 55.

¹⁸⁹ Ibid. s 57

politici nesouhlasit.¹⁹⁰ Vliv FDP při rozhodování o evropských záležitostech je však oslaben také vnitřní nejednotností strany.

---

¹⁹⁰ Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism. s 27.

6. ZÁVĚR

Závěrem bych se vrátila k hlavní výzkumné otázce této bakalářské práce a pokusila se na ni zodpovědět. Je Taggartův a Szczerbiakův model euroskepticismu, který je blíže popsán v první kapitole, aplikovatelný i na německou euroskeptickou scénu, anebo by bylo možné na základě rozboru postoje jednotlivých politických stran k Evropské unii nalézt vhodnější model?

Politologové Paul Taggart a Aleks Szczerbiak jsou průkopníci v problematice euroskepticismu a z tohoto důvodu jsem ve své práci sledovala právě jejich model rozdělení stranického euroskepticismu. Zároveň byla jejich typologie lépe aplikovatelná pro potřeby bakalářské práce především v její nenáročnosti na rozsah a hloubku průzkumu. V knize *Opposing Europe*¹⁹¹, která je prozatím jejich posledním vydaným dílem zabývajícím se touto problematikou, je nastíněno rozdělení politických stran ve všech členských státech Evropské unie podle míry euroskeptické agendy na strany silně a slabě euroskeptické. Na základě analýzy stranických dokumentů jednotlivých politických stran jsem dospěla k zajímavému závěru. Ukázalo se, že tento model je uplatnitelný na německou politickou scénu jen do jisté míry. Dobře funguje při samotném vymezení stran a určení, zda strana/hnutí patří do kategorie stran silně nebo slabě euroskeptických. Toto rozdělení je provedeno na základě definice obou pojmů – strany silného euroskepticismu jsou definované jako strany „principální opozice“, zatímco strany slabě euroskeptické jako strany, které „se staví kriticky k jedné nebo více politikám Evropské unie“.¹⁹² V případě Spolkové republiky zastávají silně euroskeptickou agendu dva typy politických subjektů. Jejich společným jmenovatelem je velmi omezený vliv na politické rozhodování. Tyto strany se ve zkoumaném období nedostaly do Spolkového sněmu ani v jedněch volbách. Na úrovni zemské nebyly také nijak výrazně úspěšné. Jedná se o strany krajně pravicové – *NPD, Republikáni* a *DVU* a tzv. monotematická hnutí s euroskeptickou agendou – *Bund Freier Bürger* a *Pro-DM Partei*. Přestože (a možná právě proto, že) tato hnutí byla založena na silné euroskeptické agendě, nedokázala zmobilizovat dostatečný počet voličů a po krátkém aktivním období zanikla.

Taggartův a Szczerbiakův model však selhává v konkrétní kategorii slabého euroskepticismu, která je v jejich definici příliš široce vymezená. V německém případě do této kategorie spadají parlamentní strany kromě Zelených. Srovnáme-li rozsah euroskeptické

---

¹⁹¹ Aleks Szczerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford:Oxford University Press, 2008).

¹⁹² *Ibid*, 8-9.

agendy u levicové PDS například s agendou CDU, pak zjistíme, že je zapotřebí zavést ještě další vymežující kritérium.

Z tohoto důvodu jsem se inspirovala Charlesem Leem¹⁹³ a model slabého euroskepticismu dále doplnila o kritérium z hlediska časového vymezení euroskeptické agendy. Lee rozlišuje na strany s tzv. kontinuální a tzv. ad hoc euroskeptickou agendou. Do první zmiňované kategorie spadá levicová strana PDS a bavorská CSU, do skupiny druhé náleží dvě nejvlivnější strany německé politické scény: SPD a CDU. Zbývající stranu FDP Lee ve své stati dále neklasifikuje, ponechávám ji tedy také mimo toto rozdělení. Ostatně, tato strana je velmi složitě zařaditelná vzhledem k faktu, že euroskeptické tendence vykazují pouze její národně-liberální frakce.

Úplným závěrem bych se pokusila shrnout tři hlavní specifika, se kterými se v případě německého euroskepticismu ve zkoumaném období let 1993-2002 setkáváme. První z nich je poměrně velký rozdíl mezi proevropsky smýšlejícími elitami a mnohem skeptičtější veřejností. Tato skutečnost má svůj původ v historické zkušenosti a období tzv. permissivního konsensu, kdy na německé politické scéně panoval téměř jednomyslný souhlas s evropskou integrací. Zároveň, elity byly „podporovány“ loajální veřejností, která se ostatně k evropským otázkám ani neměla moc šancí vyjadřovat, jelikož byly ponechány mimo politický diskurs. Počátkem 90. let se však tato situace začala měnit, a určitá míra euroskepsise se začala projevovat na obou stranách.

Je však zajímavé, a nyní se dostáváme k druhému specifiku, že přes prokazatelnou nespokojenost německé veřejnosti s některými politikami Evropské unie (konkrétně se jedná o společnou měnu a východní rozšíření), se na německé politické scéně se ve zkoumaném období nenašla mezi tzv. mainstreamovými stranami ani jedna ze stran, která by využila euroskeptické agendy pro svoji politickou kampaň. Navíc, tyto politické strany, které jsou zastoupeny v německém Bundestagu a mají tedy přímý vliv na vytváření německé politiky, ponechaly například otázku společné měny úplně mimo volební kampaň. Jedinými subjekty, které tuto agendu rozvíjely, byla monotematická hnutí s euroskeptickou agendou. Jejich

---

¹⁹³ Charle Lee, „Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany (příspěvek přednesený v rámci 2001 Annual Meeting of the American Political Science Association v Hiltonu a Towers v San Francisku, USA, 30.8 – 2.9 2001).

volební výsledek byl však naprosto neuspokojivý, tyto občanské iniciativy nezískali ani 1% hlasů na spolkové úrovni. Jak je tedy možné, že euroskeptická agenda uvnitř etablovaných německých stran selhává? Vysvětlení lze hledat především v samotné německé kultuře a politickém systému Spolkové republiky. Obojí značně omezuje populistickou rétoriku a de facto vylučuje změnu v zaběhnutém konsensu politických elit, což znesnadňuje vytvoření a existenci euroskeptické agendy u těchto stran. Proto tuto agendu zkouší ve své rétorice využít strany na kraji politického spektra. Nicméně, jejich nízká podpora nasvědčuje, že tato témata nejsou pro jejich voliče relevantní. Paradoxně, použití euroskeptické rétoriky z úst radikálních politiků může vést k jejímu zdiskreditování v očích německé veřejnosti a tím pádem může přispět k důvodům, proč euroskeptická agenda u etablovaných politických stran v Německu selhává.

Za třetí platí, že oficiální linie parlamentních stran se vůbec samotné otázce evropské integrace věnuje ve svých stranických dokumentech jen velmi okrajově. Proto zkoumat problematiku euroskepticismu je v německém prostředí v letech 1993-2002 nesmírně náročné a je zapotřebí vzít na vědomí, že ačkoliv mluvíme o „euroskeptické agendě“, v porovnání s dalšími členskými státy Evropské unie, které mají tradičně euroskeptické strany, je slabá euroskeptická agenda v německém případě opravdu velmi nevýrazná.

Kombinovaný model euroskepticismu od autorů dvojice autorů Paula Taggarta a Alekse Szczerbiaka společně s modelem Charlese Leeho je užitečným analytickým nástrojem, a z tohoto důvodu se mi jeví jako vhodné prověřit jeho výpovědní hodnotu výzkumem německého euroskepticismu i v období po roce 2002.

Summary

The bachelor thesis „*Party-based Euroscepticism in Germany between 1993 and 2002*“ examines the phenomena of euroscepticism within German political parties. It aims to review the relevance of the 'Szczcerbiak and Taggart's model of euroscepticism' applied to the German scenario.

Little was described about the phenomena of German euroscepticism. For a long time Germany has been considered as the ideal model (*Europäische Musterknabe*) for the member states of the European Community. During the period of permissive consensus, the pro-European consensus on European issues were very strong within the elite segment of German society. The situation was fostered by an agreeable public opinion and a compliant media. The situation started to alter in the beginning of 90's with the fall of Soviet Union and German Reunification. A breakthrough in a permissive consensus was developed, primarily through the public's changing attitudes toward European integration and the facilitation of a political debate among the politicians. The first eurosceptical attitudes appeared at that time.

As a theoretical framework, the Taggart Szczcerbiak's model of euroscepticism was chosen and adopted to the German political scene. These scientists were the first to identify and define the term 'euroscepticism'. Their model classifies the political parties into two types: *hard* and *soft*, according to the extent of each party's eurosceptical agenda. Those parties who are „principally opposed“ to the idea of European integration are categorized as hard eurosceptic parties, while the soft eurosceptical agenda is held by political parties, that „are in favour of the whole project of the European union, but where concern for at least one of policy areas isn't supported by them. Many polemics have arisen concerning the definition of “soft euroscepticism” because a lot of parties with different kinds of agenda may be included. Within the German political system, the hard eurosceptical agenda can best be illustrated via two cases. The first refers to the right-wing parties, which are “principally opposed” to the European Union from an ideological perspective. The second case regards single-issue movements with an anti-European agenda. However, these parties are lacking a public support and thus their impact on a political decision-making is very low. Soft euroscepticism seems to be very difficult task to measure. In Germany, all parties on the Bundestag level (PDS, CDU/CSU, SPD, FPD) are identified as parties which maintain a soft agenda, with one

exception: The Greens. It is also noteworthy, that only a socialist party, PDS, is considered to have developed a eurosceptic agenda throughout the whole party, while all other parties have eurosceptical factions of varying degrees. Thus, a model proposed by other political scientist Charles Lee was followed due to the low level of cohesion within PDS. The Lee model, which refers exclusively to soft euroscepticism, distinguishes between two types of agendas, namely: *sustained* and *heresthetic*. By applying this model, a more concrete evaluation of each party's position, regarding the european issues, could be established. PDS and Bavarian CSU is considered to maintain a sustained strategy, while CDU and SPD demonstrate a heresthetic agenda. FDP is the sole party without a classification. The difficulty with the political factions and the absence of European issues on a party programmes makes the research complicated and incoherent. Although the party considers itself as "orthodoxy proeuropean", the national-liberal wing of FDP doesn't share that opinion and follows a soft European agenda.

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 : Taggartův a Szczerbiakův model stranického euroskepticismu.....	20
Graf 2: Rozdíl v postoji elit a veřejného mínění v otázkách evropské integrace.....	27
Graf 3: Podpora veřejnosti vybraným politikám EU.....	29
Graf 4 : Výsledky krajně pravicových stran ve volbách do Bundestagu v letech 1994-2002	31
Graf 5: Výsledky parlamentních stran ve volbách do Bundestagu v letech 1994-2002	38

Použitá literatura

Aleks Szczcerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford:Oxford University Press, 2008).403 s.

Anne Laumen a Andreas Maurer. *Jenseits des „Permissive Konsensus“*. Forschungsgruppe EU-Integration, (Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit: 2006)č.13.
http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=3191 Staženo 19.4.2010

Charles Lee,“Dark Matter“: institutional constraints and the failure of party-based Euroscepticism in Germany (příspěvek přednesený v rámci 2001 Annual Meeting of the American Political Science Association v Hiltonu a Towers v San Francisku,USA, 30.8 – 2.9 2001).

Charles Lee. The Limits of Party-Based Euroscepticism. In: Aleks Szczcerbiak a Paul Taggart, eds. *Opposing Europe: The Comparative Party Politics of Euroscepticism*, Volume I. (Oxford:Oxford University Press, 2008).s 403.

Christopher Flood“The Challenge of Euroscepticism” *The European Union Handbook* 2nd Edition. (London: Fitzroy Dearborn Publishers: 2002.) 73-84

Florian Hartleb. Party-based Euro-skepticism in Germany. *Romanian Journal of Political Science*,č 2 (2007),14s <http://www.sar.org.ro/files/hartleb.pdf> Staženo 17.3.2010

Florian Hartleb. *Rechtspopulistische Parteien. Konrad Adenauer Stiftung*, Nr. 143/2005. Sankt Augustin. 2005.53 s, s 22.
<http://www.extremismus.com/texte/repop2.pdf> Staženo 19.4 2010

Frank Bösch. *Macht und Machtverlust: Die Geschichte der CDU* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 2001), 10

Helmut Kuhn. Die wachsende Europa-Skepsis der Deutschen: Ursachen und Dimensionen im europäischen Vergleich. *Internationale Politikanalyse, Europäische Politik*. Březen 2006.17
<http://library.fes.de/pdf-files/id/03609.pdf> Staženo 14.2. 2010

Julia Teschner. No longer Europe's Europhiles? Euroscepticism in Germany in the 1990s *Journal of European Integration*, č 22 (2000), 59 – 86.

Katja Neller.Right Wing Parties nad Euroscepticism in France and Germany. In: Fuchs Dieter. *Euroscepticism : images of Europe among mass publics and political elites.....* str.219

Kenneth Dyson a Klaus Goetz ,eds. *Germany, Europe and the Politics of Constraint*. (Oxford: Oxford university Press,2003) 261

Klaus Busch a Wilhelm Knelagen. German Euroscepticism. In: *Euroscepticism: Party Politics, National Identity and European Integration*. ed. Robert Harmsen a Menno Spiering (Amsterdam:Rodopi, 2004) 291 stran celkem

Michelle Knodt a Nicola Staeck. Shifting paradigms: Reflecting Germany's European policy. *European Integration online Papers (EIoP)*3. č.3.1-28. <http://eiop.or.at/eiop/pdf/1999-003.pdf> Staženo 14.2.2010.

Oskar Niedermayer. German unification and the Party System.Change. In: Kenneth Dyson a Klaus Goetz ,eds. *Germany, Europe and the Politics of Constraint*. (Oxford: Oxford university Press,2003) 137-150

Paul Taggart. A touchstone of dissent: Euroscepticism in contemporary Western European party systems. *European Journal of Political Research*, roč. 33,(1998),363-368

Peter Kopecký a Case Mudde "Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European. Integration in East Central Europa. *European Union Politics*, č.3,(2002) 297-326 <http://www.ua.ac.be/main.aspx?c=cas.mudde&n=26155> Staženo 13. 2 . 2010

Leon Lindberg,Stuart A. Steingold,. *Europe would be polity : patterns of change in the European Community*. (Englewood Cliffs: Prentice-Hall,1970).314.

Stephen Wood. Germany and the Eastern Enlargment of the EU. Political Elites, Public Opinion and Democratic Processes. *European Integration*, Vol.24,Č.1 (2002) 23-38, s 7.

Simon Bulmer a Charlie Jefferey a William Patterson, eds.*Germany's European Policy : Shaping the regional milieu*.(Manchester: Manchester University Press: 2000).

Vaughne Miller. EMU: Views in the other Member States. Research paper 98/39, Library of House of Commons. 44 s, s 7.

<http://www.parliament.uk/documents/commons/lib/research/rp98/rp98-039.pdf>

Staženo 10.4.2010.

Viola Neu. *Das Janusgesicht der PDS*(Baden Baden : Nomos)2004, 290s, s 17.

Vladimír Handl. Německo a EU“Evropské Německo“, nebo „De-europeizace“ německé politiky? In: Lenka Rovná et al. *Evropská unie v členských státech a členské státy v Evropské unii*. (Praha : Eurolex Bohemia, 2007) 333 stran, uryvek 75-117

Vladimír Handl, Tomáš Nigrin. Německá integrační politika mezi pragmatismem a evropeizací. In: *Mezinárodní vztahy*. č. 4, 2006, 5-25

Vladimíra Dvořáková et al, *Komparace politických systémů II*. (Praha: Nakladatelství VŠE : 2006).

Vlastimil Havlík a Petr Kaniok, eds. *Euroskepticismus a země střední a východní Evropy*. (Brno : Masarykova universita, 2006) 118 s

Použité primární zdroje

Basic Law for the Federal Republic of Germany. (Berlin: German Bundestag.2003) 93s.

Die Republikaner : Das Europa der Vaterländer

<http://www.rep.de/content.aspx?ArticleID=510ed20b-a863-4855-ba15-5dfb271af378> Staženo 15.4.2010

Liberální manifest z roku 1990

http://www.freiheit.org/files/288/1990_FDP-Ost_Liberales_Manifest.pdf Staženo 17.4.2010

Ročenka německého statistického úřadu ohledně cenové stability po roce od přijetí eura : <http://www.destatis.de/jetspeed/portal/cms/Sites/destatis/Internet/DE/Content/Statistiken/Preise/Verbraucherpreise/WarenkorbWaegungsschema/EuroTeuroJahr.property=file.pdf> staženo 17.5.2010.

Smlouva o závěrečné úpravě ohledně Německa

http://www.bpb.de/themen/3QNTJ5.0,Vertrag_%FCber_die_abschlie%DFende_Regelung_in_Bezug_auf_Deutschland.html staženo 27.4.2010.

Volební program CDU/CSU z roku 1998

http://www.kas.de/upload/themen/programmatik_der_cdu/programme/1994_Hamburg_Grundsatzprogramm_Freiheit_in_Verantwortung.pdf Staženo 16. 5. 2010

Stranický euroskepticismus ve Spolkové republice Německo v rozmezí let 1993 až 2002

Volební program CSU do bavorského Landtagu 1998

http://www.hss.de/fileadmin/migration/downloads/CSU-Programm_LTW_1998.pdf Staženo 19.4.2002

Volební program FDP z roku 1998

http://www.freiheit.org/files/288/1998_Bundestagswahlprogramm.pdf Staženo 17.4. 2010

Volební program FDP z roku 2002

http://www.freiheit.org/files/288/2002_Bundestagswahlprogramm.pdf Staženo 17.4. 2010

Volební program NPD rok 2002

<http://www.pohl-markus.de/Programme/NPD-Kurzprogramm.pdf> Staženo 15.4. 2010

Volební program PDS 1998

http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_1998_-_Programm.pdf Staženo 8.5.2010

Volební program PDS 2002

http://www.rosalux.de/fileadmin/rls_uploads/pdfs/ADS/Bundestagswahl_2002_-_Programm.pdf Staženo 8.5.2010

Volební program SPD z roku 1998

<http://library.fes.de/pdf-files/bibliothek/retro-scans/fa98-07828.pdf> Staženo 16. 5. 2010

Volební výsledky:

www.bundeswahlleiter.de

www.election.de

Základní program Strany zelených z roku 1993

http://www.boell.de/downloads/stiftung/1993_Grundsatzprogramm.pdf Staženo 15.5.2010

